

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ & ΔΙΑΦΗΜΙΣΗΣ

**ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ
ΔΗΜΟ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Εισηγήτρια: Τσικανδυλάκη Μαρία, Α.Μ. 1917

Επιβλέπων: Δρ. Νικόλαος Τριχάς

©
2018

**TECHNOLOGICAL EDUCATION INSTITUTE OF
CRETE**

SCHOOL OF MANAGEMENT AND ECONOMICS

DEPARTMENT OF COMMERCE & MARKETING

**PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT
OF RELIGIOUS TOURISM IN THE
MUNICIPALITY OF IERAPETRA**

DIPLOMA THESIS

Student: Tsikandilaki Maria, 1917

Supervisor: Dr. Nikolaos Trihas

©
2018

Υπεύθυνη Δήλωση: Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην πτυχιακή εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος σπουδών του Τμήματος Εμπορίας και Διαφήμισης του Τ.Ε.Ι. Κρήτης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι να μελετηθεί ο βαθμός ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή της Ιεράπετρας, καθώς και οι προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξής του. Αρχικά γίνεται μια αναφορά στα είδη του τουρισμού και με ποιον τρόπο τα τελευταία χρόνια έχουν κυριαρχήσει οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού ως αντίβαρο στον μαζικό τουρισμό. Έμφαση δίνεται στον θρησκευτικό τουρισμό, την εξέλιξη του ανά τους αιώνες σε κάθε γωνία του πλανήτη αλλά και την ζήτηση που παρουσιάζουν τα πιο γνωστά θρησκευτικά μνημεία. Στη συνέχεια, αναφέρονται τα θρησκευτικά μνημεία που υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή της Ιεράπετρας, συνοδεύοντας τα με τουριστικές θρησκευτικές διαδρομές και τον τρόπο περιήγησής τους. Μέσα από ποιοτική έρευνα που έγινε με τη μέθοδο της συνέντευξης σε βάθος βγήκαν αποτελέσματα που καταδεικνύουν αν υπάρχει ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή.

Λέξεις κλειδιά: τουρισμός, εναλλακτικές μορφές τουρισμού, θρησκευτικός τουρισμός, θρησκευτικά μνημεία, Ιεράπετρα, Κρήτη

Abstract

The purpose of this thesis is to study the degree of development of religious tourism in the region of Ierapetra, as well as its prospective for future development. Initially, a reference is made to the types of tourism and how the special and alternative forms of tourism have dominated as a counterweight to mass tourism in recent years. Emphasis is placed on religious tourism, its evolution throughout the centuries on every corner of the planet, and the demand for the most famous religious monuments. Additionally, the religious monuments that exist in the wider area of Ierapetra are mentioned, along with the tourist religious routes. After a qualitative survey conducted with the in-depth interview method, we have the results that show if there is development of religious tourism in the area. Through in-depth qualitative research, results have been obtained demonstrating the development of religious tourism in the region.

Key Words: tourism, alternative forms of tourism, religious tourism, religious monuments, Ierapetra, Crete

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
Abstract	5
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	10
1.1 <i>Μαζικός Τουρισμός</i>	10
1.2 <i>Τουρισμός Ειδικών Ενδιαφερόντων</i>	11
1.3 <i>Εναλλακτικός Τουρισμός</i>	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	17
2.1 <i>Θρησκευτικός Τουρισμός</i>	17
2.2 <i>Ζήτηση Θρησκευτικού Τουρισμού</i>	19
2.3 <i>Κατηγορίες Θρησκευτικού Τουρισμού</i>	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ.....	23
3.1 <i>Θρησκευτικά μνημεία της Ιεράπετρας</i>	24
3.2 <i>Θρησκευτικές διαδρομές στην Ιεράπετρα</i>	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	38
6.1 <i>Συμπεράσματα</i>	38
6.2 <i>Προτάσεις</i>	38
6.3 <i>Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα</i>	39
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	40
Ελληνική.....	40
Ξενόγλωσση.....	41

Πηγές από το Διαδίκτυο.....	41
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ – ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ.....	42
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: Συνέντευξη Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ιεραπότνης & Σητείας κ. Κυρίλλου.....	45

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την παρούσα πτυχιακή εργασία θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή μου κ. Νικόλαο Τριχά για όλη την βοήθεια και καθοδήγηση που μου παρείχε έτσι ώστε να βγει εις πέρας το παρακάτω αποτέλεσμα.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω πάρα πολύ τον Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Ιεραπύτνης και Σητείας κ. Κύριλλο για την πολύτιμη βοήθεια που μου παρείχε με την συμβολή του στην έρευνα μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί μία ειδική μορφή τουρισμού που εκφράζει την επιθυμία του ατόμου να μετακινηθεί από το τόπο μόνιμης κατοικίας του και να πάει σε έναν άλλο τόπο που τον θεωρεί ιερό (π.χ. ναό, μοναστήρι, ασκητήριο, τάφο Αγίου), επιλέγοντας συχνά και συγκεκριμένο χρόνο (π.χ. Χριστούγεννα, Μεγάλη Εβδομάδα, Δεκαπενταύγουστο, θρησκευτική πανήγυρη, εορτή Αγίου) με σκοπό την επικοινωνία του με το Θείο, την εκπλήρωση ενός τάματος ή την ένδειξη ευγνωμοσύνης. Πρόκειται για μια από τις πιο δυναμικές μορφές τουρισμού παγκοσμίως, με μεγάλη οικονομική και κοινωνική σημασία, καθώς υπολογίζεται ότι περίπου 300 εκ. άτομα ταξιδεύουν ετησίως για λόγους που σχετίζονται με τη θρησκεία – μια αγορά αξίας 15 δις. ευρώ. Παράλληλα, η ειδική αυτή μορφή τουρισμού παρουσιάζει ανθεκτικότητα σε περιόδους κρίσης, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (ΠΟΤ), σε αντίθεση με τον τουρισμό αναψυχής που θεωρείται πολυτέλεια. Στην Ελλάδα αλλά και ειδικότερα στην Κρήτη, τα θρησκευτικά μνημεία αποτελούν σημαντικό κομμάτι της εθνικής και θρησκευτικής κληρονομιάς και συνιστούν βασικό πόλο έλξης τουριστών. Ιδιαίτερα λαοί με κοινό θρήσκευμα (π.χ. Ρώσοι) δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για επίσκεψη στα θρησκευτικά μας μνημεία.

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η ανάδειξη της σημασίας που έχει ο θρησκευτικός τουρισμός – ως ειδική μορφή τουρισμού – στην τουριστική ανάπτυξη της Ιεράπετρας, ο εντοπισμός των επιμέρους κατηγοριών του με βάση τα διάφορα κριτήρια, ο προσδιορισμός των δυνατοτήτων που υπάρχουν για περαιτέρω αξιοποίησή του και η διατύπωση προτάσεων πολιτικής για τη συστηματική του ανάπτυξη και προώθηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η τουριστική αγορά αποτελείται από επιμέρους μορφές τουρισμού με βάση κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, (π.χ. τη μαζικότητα των μετακινήσεων, το βασικό και ειδικό κίνητρο, το χρόνο εμφάνισης της κάθε μορφής τουρισμού). Οι άνθρωποι ταξιδεύουν για συγκεκριμένους λόγους, είτε γιατί είναι υποχρεωμένοι να πάνε κάπου για επαγγελματικούς, οικογενειακούς – φιλικούς, θρησκευτικούς λόγους ή για λόγους υγείας, είτε γιατί θέλουν να διασκεδάσουν, να ξεκουραστούν, να αποδράσουν από την καθημερινότητα και να ζήσουν την περιπέτεια. Τα ταξίδια της πρώτης περίπτωσης γίνονται από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα ενώ στην δεύτερη περίπτωση είναι ένα στοιχείο του σύγχρονου πολιτισμού (Λαγός, 2005).

1.1 Μαζικός Τουρισμός

Μαζικός Τουρισμός είναι η παραδοσιακή αγορά διακοπών, η οποία περιλαμβάνει και το μεγαλύτερο τμήμα τουριστών (Λαγός, 2005: 62). Είναι βασισμένος στην προβολή των τριών “S” (Sea Sun Sand). Αυτή η μορφή τουρισμού συνδέεται με την έννοια της αναψυχής, η οποία περιλαμβάνει δραστηριότητες που αναπτύσσονται κατά την διάρκεια των διακοπών και έχουν ως κύρια χαρακτηριστικά την ξεκούραση και την διασκέδαση. Ο μαζικός τουρισμός άρχισε να αναπτύσσεται περισσότερο μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και πήρε οργανωμένο χαρακτήρα. Σ’ αυτό συνέβαλε η δημιουργία νέων υποδομών αλλά και η ανάπτυξη των συναφών βιομηχανιών που σκοπό είχαν μια μαζική και οργανωμένη μετακίνηση των ταξιδιωτών. Η ανάπτυξη του τουρισμού στηρίχθηκε στο πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού, με βασικά χαρακτηριστικά: μαζικότητα, ομαδικότητα και διεθνισμό. Οι συνθήκες ήταν τόσο ευνοϊκές που συνέβαλαν στην ανάπτυξη του. (Λαγός, 2005: 66-68).

Για παράδειγμα:

- Βελτίωση των όρων εργασίας και αμοιβής του εργαζομένου.

- Εξέλιξη των συγκοινωνιακών μέσων.
- Αύξηση του ελεύθερου χρόνου των εργαζομένων.
- Οργάνωση των ταξιδιών με τα τουριστικά πακέτα.
- Εμφάνιση των οργανωτών ταξιδιών (tour operators) και τουριστικών πρακτόρων (tour agents).
- Μαζική τουριστική παραγωγή, κατανάλωση και διαφήμιση.
- Ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφόρησης.
- Απελευθέρωση των περιορισμών στις αερομεταφορές.

Μετά τη δεκαετία του 1970 άρχισε να αμφισβητείται αυτή η μορφή τουρισμού λόγω των επιπτώσεων που δημιούργησε στο περιβάλλον πολλών τουριστικών περιοχών με αποτέλεσμα σιγά σιγά να εγκαταλείπεται. Αυτό δημιούργησε σοβαρά προβλήματα (οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά) στην τουριστική ανάπτυξη διάφορων περιοχών (Λαγός, 2005: 66-68).

1.2 Τουρισμός Ειδικών Ενδιαφερόντων

Ο Τουρισμός Ειδικών Ενδιαφερόντων είναι μια πιο εξειδικευμένη μορφή τουρισμού που περιλαμβάνει ατομικές ή ομαδικές μετακινήσεις ανθρώπων, οι οποίοι θέλουν να επισκεφθούν αξιοθέατα και μέρη που συνδέονται με ένα συγκεκριμένο θέμα (π.χ. θρησκεία, υγεία, επαγγελματική δραστηριότητα) (Λαγός, 2005: 69). Αποτελεί τη νέα τάση στην τουριστική ανάπτυξη και την υποστηρίζουν οι φορείς της τουριστικής βιομηχανίας αλλά και η τουριστική πολιτική του κάθε κράτους αφού παρέχει μια ισόρροπη και ολοκληρωμένη τουριστική ανάπτυξη του κάθε προορισμού.

Σε αντίθεση με τον μαζικό τουρισμό, ο τουρισμός ειδικών ενδιαφερόντων αύξησε τον ανταγωνισμό, αναβάθμισε ποιοτικά τον τουρισμό και προστάτευσε το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των τουριστικών περιοχών (Λαγός, 2005: 70).

Επιμέρους μορφές ειδικών μορφών τουρισμού:

- **Κοινωνικός Τουρισμός:** είναι η ειδική μορφή τουρισμού που προωθείται από οργανισμούς και σωματεία, με σκοπό την διευκόλυνση των ασθενέστερων οικονομικών τάξεων να συμμετέχουν στον τουρισμό. Δημιουργήθηκε για την κατασκευή τουριστικών εγκαταστάσεων των δημόσιων οργανισμών αλλά και για την οικονομική ενίσχυση ατόμων με διάφορα είδη επιδοτήσεων.

Απευθύνεται κυρίως σε εργαζομένους (υπάλληλοι και εργάτες), πολύτεκνους, άνεργους και συνταξιούχους με χαμηλό εισόδημα (Λαγός, 2005:70-71).

- **Τουρισμός Υγείας:** συνδέεται με τη βελτίωση της ανθρώπινης υγείας. Περιλαμβάνει κέντρα όπου παρέχονται όλες οι υπηρεσίες που αφορούν την άσκηση και ειδικές θεραπείες. Ο τουρισμός υγείας χωρίζεται σε ιαματικό τουρισμό, τουρισμό ευεξίας και ιατρικό τουρισμό (Λαγός, 2005:71).
- **Εκπαιδευτικός Τουρισμός:** περιλαμβάνονται τα ταξίδια που κυρίως πραγματοποιούνται από νέους έχοντας ως κίνητρο την εκπαίδευση και τη μόρφωση. Τα ταξίδια αυτά γίνονται συνήθως σε περιοχές με πολιτισμό και μεγάλη παράδοση σε κάποια επιστήμη (Λαγός, 2005:72). Γίνονται συνήθως, μέσω προγραμμάτων που διοργανώνονται από τα πανεπιστήμια όπου φοιτούν (π.χ. Erasmus, πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών). Περιλαμβάνονται περιοχές εντός και εκτός της χώρας τους.
- **Συνεδριακός Τουρισμός:** γίνεται σε περιπτώσεις που οργανώνονται διάφορων ειδών εκδηλώσεις, π.χ. συνέδρια, όπου οι συμμετέχοντες είναι συνήθως στελέχη επιχειρήσεων ή επιστήμονες. Συνήθως συνδυάζεται και με κάποια άλλη μορφή τουρισμού επειδή η χρονική διάρκεια του είναι περιορισμένη (δύο με τέσσερις ημέρες).
- **Εκθεσιακός Τουρισμός:** αυτό το είδος τουρισμού αφορά κάθε είδους εκθέσεις οι οποίες συνήθως διοργανώνονται σε μεγάλα αστικά κέντρα και οι επισκέπτες του μπορούν να συνδυάσουν την επαγγελματική τους ενημέρωση με κάποιο άλλο είδος τουρισμού. Όμως για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού χρειάζεται η δημιουργία κατάλληλων υποδομών, σύγχρονοι δηλαδή εκθεσιακοί χώροι όπου θα παρέχουν βοηθητικούς χώρους για την άμεση και σωστή εξυπηρέτηση των επισκεπτών (Λαγός, 2005: 73).
- **Τουρισμός Κινήτρων:** είναι μια νέα ειδική μορφή τουρισμού, αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς και έχει σημαντικά οικονομικά οφέλη στις χώρες όπου θέλουν και έχουν τις προϋποθέσεις για να τον αναπτύξουν (Λαγός, 2005: 73). Κάποιες επιχειρήσεις βέβαια, προσπαθώντας να υιοθετήσουν αυτό το μοτίβο,

αυξάνοντας την ανταγωνιστικότητα, προσφέρουν στους εργαζομένους τους διάφορα κίνητρα, ένα από αυτά είναι και τα ομαδικά τουριστικά πακέτα για προορισμούς του εξωτερικού. Αυτό το είδος παρακίνησης των εργαζομένων άρχισε να εφαρμόζεται για πρώτη φορά στις ΗΠΑ και αποδείχθηκε πολύ αποτελεσματικό αφού συνδυάζουν τα επαγγελματικά με την ψυχαγωγία και την διασκέδαση.

- **Θεματικός Τουρισμός:** αποτελείται από οργανωμένα συμπλέγματα δραστηριοτήτων και υποδομών (π.χ. μουσεία και θεματικά πάρκα). Τα θεματικά πάρκα αυξάνουν την ζήτηση παρά το υψηλό κόστος κατασκευής τους. Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν μεγάλα θεματικά πάρκα και όσα λειτουργούν αφορούν την ψυχαγωγία και τα θαλάσσια σπορ. Βασικές κατηγορίες θεματικών πάρκων είναι: πάρκα διασκέδασης, ιστορικά πάρκα και πάρκα για σαφάρι (Λαγός, 2005: 74-75).
- **Αστικός Τουρισμός:** στα αστικά κέντρα υπάρχει μεγάλος αριθμός δραστηριοτήτων όπου είναι διαθέσιμοι για την ψυχαγωγία των τουριστών (π.χ. μουσεία, μνημεία, αξιοθέατα, πινακοθήκες, χώροι διασκέδασης, θέατρα, μουσικές σκηνές, φεστιβάλ, εστιατόρια, μπαρ, καζίνο). Έτσι αναπτύχθηκε αυτή η ειδική μορφή τουρισμού έχοντας ως βασικό χαρακτηριστικό την ανάπτυξη διάφορων δραστηριοτήτων στην ευρύτερη περιοχή των πόλεων αλλά και τη χρονική διάρκεια μετακίνησης των τουριστών. Πόλεις που έχουν αναπτύξει αυτό το είδος τουρισμού είναι συνήθως οι πρωτεύουσες των χωρών, όπως Αθήνα, Παρίσι, Λονδίνο, αλλά και πόλεις με διαφορετικά χαρακτηριστικά όπως είναι η Φλωρεντία (Λαγός, 2005: 75).

1.3 Εναλλακτικός Τουρισμός

Ο εναλλακτικός τουρισμός σχετίζεται με διάφορες μορφές τουρισμού όπου οι άνθρωποι αναζητούν έναν διαφορετικό τρόπο διακοπών. Ο τρόπος αυτός συνδέεται με την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, την προστασία της τοπικής κουλτούρας αλλά και την αναζήτηση νέων αξιών και τρόπων ζωής. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι περισσότερο αποδοτικές οικονομικά, δεν

συνδέονται τόσο πολύ με τις θερινές διακοπές και δεν είναι εξαρτημένες από τους από τους tour operators. Αυτές οι μορφές τουρισμού σέβονται το περιβάλλον και την κοινωνία. Προσελκύουν ταξιδιώτες οι οποίοι δεν ενδιαφέρονται για τον οργανωμένο μαζικό τουρισμό. Οι άνθρωποι αυτοί αναζητούν την κουλτούρα και τον τρόπο ζωής των μόνιμων κατοίκων του προορισμού τους (Λαγός, 2005: 76)

Οι κυριότερες εναλλακτικές μορφές τουρισμού:

- **Αγροτουρισμός:** αναπτύσσεται στον αγροτικό χώρο, από αγρότες στο επάγγελμα, οι οποίοι έχουν ως κύριο σκοπό την ανάπτυξη του αγροτικού εισοδήματος και της τοπικής κοινωνίας (Λαγός, 2005: 77). Αυτή η μορφή τουρισμού, εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1960 στις ΗΠΑ σε ένα είδος φιλοξενίας σε αγροκτήματα και αγροτουριστικά καταλύματα.
- **Τουρισμός υπαίθρου:** περιλαμβάνει τις οργανωμένες δραστηριότητες των τουριστών στην ύπαιθρο. Οι δραστηριότητες αυτές αφορούν το ορεινό και το παράκτιο περιβάλλον. Πραγματοποιούνται σε κατασκηνώσεις με σταθερές εγκαταστάσεις και σε κάμπινγκ. Οι τουρίστες που επιλέγουν να κάνουν αυτού του είδους τις διακοπές είναι φυσιολάτρες και επιθυμούν να γνωρίσουν το περιβάλλον διαμένοντας στην ύπαιθρο. Η ζήτηση του τουρισμού υπαίθρου αυξάνεται συνεχώς και αφορά ταξίδια μικρής διάρκειας.
- **Αθλητικός τουρισμός:** αυτή η μορφή τουρισμού θεωρείται ένα μεγάλο αθλητικό γεγονός (Ολυμπιακοί Αγώνες). Με τον τουρισμό λοιπόν σχετίζονται οι αθλητικές δραστηριότητες με επαγγελματικό χαρακτήρα όπως οι αθλητικοί αγώνες ή η προετοιμασία αθλητικών ομάδων σε ειδικές εγκαταστάσεις. Όμως και δραστηριότητες με ερασιτεχνικό χαρακτήρα που πραγματοποιούνται μέσω ταξιδιών όπως η ορειβασία, καγιάκ, κ.α. (Λαγός, 2005:79).
- **Περιηγητικός τουρισμός:** παρουσιάζεται σε περιοχές με πολιτιστική παράδοση. Οι τουρίστες κινούνται αυτόνομα, συνήθως σε ομαδικά ταξίδια (οικογένεια, παρέα). Εξέλιξη του περιηγητικού τουρισμού είναι ο *περιπατητικός τουρισμός*, όπου οι επισκέπτες μπορούν να γνωρίσουν και να περιηγηθούν στην περιοχή μέσα από μονοπάτια.

- **Θαλάσσιος τουρισμός:** σε αυτή τη μορφή ο τουρίστας επιλέγει να περάσει της διακοπές του έχοντας σαν μέσο μετακίνησης, διαμονής και ψυχαγωγίας του ένα πλοίο όπου του προσφέρει ένα ήδη υπάρχον πρόγραμμα θαλάσσιας περιήγησης ή να ένα σκάφος όπου θα μπορεί να συναποφασίσει για το πρόγραμμα της περιήγησης. Η Ελλάδα αποτελεί έναν από τους δημοφιλέστερους προορισμούς για κρουαζιέρες στα ελληνικά λιμάνια αλλά και σε λιμάνια γειτονικών χωρών.
- **Οικοτουρισμός ή οικολογικός τουρισμός:** αφορά τουρίστες που είναι προσανατολισμένοι στη φύση και την οικολογία. Δραστηριότητες όπως η παρατήρηση της χλωρίδας και της πανίδας, επισκέψεις σε εθνικούς δρυμούς και πάρκα, ελεύθερες καταδύσεις, κ.ά. γίνονται σε περιοχές με πλούσιους φυσικούς πόρους. Ο οικοτουρισμός σχετίζεται με την αειφόρο (βιώσιμη) ανάπτυξη, γιατί η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί βασική αρχή πάνω στην οποία οικοδομείται η ανάπτυξη του (Fennell, 1999: 10-25, Λαγός, 2005: 80).
- **Πολιτιστικός τουρισμός:** είναι η επιθυμία των τουριστών να γνωρίσουν στοιχεία του υλικού και πνευματικού πολιτισμού της περιοχής όπου επισκέπτονται. Έτσι συμβάλουν στην αναβίωση και προβολή πολλών διαφορετικών στοιχείων της τοπικής παράδοσης, όπως πολιτιστικές εκδηλώσεις, βιομηχανικές παραγωγικές διαδικασίες, αρχιτεκτονικά μνημεία κ.ά.
- **Ορεινός τουρισμός:** έχει σαν χαρακτηριστικό τη μεγάλη ποικιλία δραστηριοτήτων. Οι τουριστικές δραστηριότητες στις ορεινές περιοχές έχουν στόχο την υγεία, τη φυσιολατρία και την γνωριμία με τον αγροτικό τουρισμό. Αν και οι στόχοι αυτοί είναι διαχρονικοί, σήμερα έχει αλλάξει σημαντικά η οργάνωση των υποδομών και υπηρεσιών αυτών αφού αναπτύσσεται η ποικιλία των δραστηριοτήτων.
- **Χειμερινός τουρισμός:** περιλαμβάνει τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται κατά τη χειμερινή περίοδο. Πιο συγκεκριμένα, είναι ο χιονοδρομικός και παγοδρομικός τουρισμός που βασικό τους χαρακτηριστικό

είναι το χιόνι. Ο επισκέπτης θα απολαύσει τις διακοπές του σε κάποιο χιονοδρομικό κέντρο όπου θα του παρέχει όλα εκείνα που είναι απαραίτητα για την ψυχαγωγία την διασκέδαση και την χαλάρωση του (Μκρτσιαν, 2011: 18).

- **Ορειβατικός τουρισμός:** ταυτίζεται με την ορειβασία, δηλαδή την ανάβαση, τη διάσχιση και την κατάβαση σε οποιοδήποτε βουνό. Είναι μια μορφή ενασχόλησης που σήμερα προσελκύει πολλούς τουρίστες που ενδιαφέρονται για την καλή φυσική τους κατάσταση αλλά και για μια ουσιαστική επαφή με τη φύση. Αυτός είναι και ο λόγος όπου έχει δημιουργηθεί ορεινά πάρκα για την προστασία των ορεινών ζωνών (Λαγός, 2005: 81).
- **Τουρισμός περιπέτειας:** πραγματοποιείται σε έναν ασυνήθιστο, εξωτικό, απομονωμένο, προορισμό που περιέχει ένα βαθμό κινδύνου και συγκίνησης. Διακρίνεται σε δύο κατηγορίες:
 - Τουρισμός ήπιας περιπέτειας, όπου απαιτούνται στοιχειώδεις ικανότητες επιβίωσης και εμπεριέχει μικρό κίνδυνο.
 - Τουρισμός ακραίας περιπέτειας, όπου χρειάζεται σημαντική εμπειρία, καλή φυσική και πνευματική κατάσταση και εξοικείωση με τη φύση και τους κινδύνους (Λαγός και Παππάς, 2005, Λαγός, 2005: 81). Αυτή η μορφή τουρισμού αναπτύσσεται συνεχώς και προσελκύει άτομα με υψηλή οικονομική επιφάνεια που κατοικούν σε μεγάλες πόλεις και αναζητούν διέξοδο από το άγχος της καθημερινότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1 Θρησκευτικός Τουρισμός

Από την αρχαιότητα ακόμα, η θρησκεία αποτελούσε μια σημαντική πτυχή για τον άνθρωπο. Ο θρησκευτικός τουρισμός θεωρείται ο παλαιότερος και ένας από τους σημαντικότερους τύπους τουρισμού τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλα κράτη. Ανεξάρτητα από το δόγμα που μπορεί να πιστεύει ο κάθε άνθρωπος, η θρησκεία είναι ένας παράγοντας που δρα καταλυτικά στο τρόπο ζωής του ανθρώπου. Η πιο γνωστή μορφή θρησκευτικού τουρισμού είναι το προσκύνημα, είναι το ταξίδι που γίνεται για θρησκευτικούς λόγους, και υπάρχει σε όλες τις θρησκείες (Βουδισμός, Ινδουισμός, Χριστιανισμός, Ισλαμισμός) (Barber, 1993, όπως αναφέρεται στο Shani, Rivera & Severt, 2007). Οι χώροι λατρείας του Θεού (μοναστήρια, ναοί, χώροι θρησκευτικών εορτών, τάφοι αγίων), αποτελούσαν πάντα σημαντικούς προορισμούς για τους ταξιδιώτες. Για παράδειγμα, 700.000 χριστιανοί προσκυνητές επισκέπτονται το Ισραήλ ετησίως και αποτελούν το ένα τέταρτο περίπου των επισκεπτών του Ισραήλ (Collins – Kreiner & Kliot, 2000, ό.α. στο Shani και συν., 2007). Εκτός από τους τόπους προσκυνήματος ο θρησκευτικός τουρισμός περιλαμβάνει και συνέδρια, συμμετοχή σε θρησκευτικές τελετές, γιορτές και εκκλησιασμούς (Rinschede, 1992, ό.α. στο Shani και συν., 2007). Έτσι, σημαντικό ρόλο για την επίσκεψη των ταξιδιωτών σε τέτοιου είδους χώρους παίζει και ο χρόνος που θα γίνει αυτό το ταξίδι. Για παράδειγμα οι ταξιδιώτες επιλέγουν συγκεκριμένες περιόδους του χρόνου όπως είναι τα Χριστούγεννα, το Πάσχα, ο Δεκαπενταύγουστος ή κάποια θρησκευτική εορτή Αγίου. Η θρησκεία μπορεί να εκδηλωθεί μέσα από την προσευχή, τη λατρεία, τη νηστεία, τη συμμετοχή σε τελετές.

Οι άνθρωποι που επιλέγουν να κάνουν θρησκευτικό τουρισμό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι είναι πιστοί ή θρησκευτικά αφιερωμένοι. Υπάρχει μια διάκριση μεταξύ τουριστών και προσκυνητών, ενώ και οι δύο επισκέπτονται τα ίδια μέρη, οι λόγοι είναι διαφορετικοί για τον κάθε ένα. Ο προσκυνητής από την μία, λατρεύει τον τόπο που επισκέπτεται σε αντίθεση με τον τουρίστα που μόνο παρατηρεί και ίσως να συμμετάσχει στην εμπειρία του προσκυνητή, χωρίς όμως να μοιράζεται την πίστη του

(Shoval, 2000, ό.α. στο Shani και συν., 2007). Σε όποια από τις δυο περιπτώσεις και αν ανήκουν, οι άνθρωποι θεωρούν τις επισκέψεις σε ιστορικούς χώρους σαν ευκαιρίες για πολιτιστικές και εκπαιδευτικές εμπειρίες (Olsen, 2006, ό.α. στο Levi & Kocher, 2009). Αναζητούν αυθεντικές εμπειρίες που συνδέονται με ένα συγκεκριμένο ιστορικό τόπο και όχι απλά ένα θέρετρο αναψυχής που μπορεί να βρίσκεται οπουδήποτε. Ακόμα, ο/η διερμηνέας, μπορεί να κάνει τους επισκέπτες να εκτιμήσουν και να καταλάβουν καλύτερα αυτό που βλέπουν αποφεύγοντας έτσι το συνωστισμό και κάνοντας τους τουρίστες να γνωρίσουν εναλλακτικές τοποθεσίες για επίσκεψη (Levi & Kocher, 2009: 18).

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται για τη θρησκευτικότητα της. Χιλιάδες βυζαντινές εκκλησίες, μοναστήρια και τοποθεσίες για ιερό προσκύνημα είναι κάποια από τα στοιχεία που προκαλούν δέος στους επισκέπτες. Αυτά τα ιερά μνημεία αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της εθνικής και θρησκευτικής μας κληρονομιάς. Μοναδικά θρησκευτικά μνημεία για την χώρα μας αποτελούν η μοναστική πολιτεία του Αγίου Όρους όπου οι πρώτοι μοναχοί εγκαταστάθηκαν εκεί τον 5^ο αι. μ.Χ. και τα Μετέωρα με τους πρώτους μοναχούς να αρχίζουν να κατοικούν εκεί μετά τον 11^ο αι. μ.Χ.. Έχουν ανακηρυχθεί από την UNESCO¹ μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Σε όλες βέβαια τις περιοχές της Ελλάδας ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να θαυμάσει βυζαντινές και παλαιοχριστιανικές εκκλησίες με εντυπωσιακές αγιογραφίες, ψηφιδωτά, σπάνιες εικόνες και ιερά κειμήλια. Από τις εκκλησίες και τα μοναστήρια μας βέβαια, δεν λείπουν τα εκκλησιαστικά μουσεία που προβάλλουν το δεσμό ανάμεσα στην τέχνη και τη θρησκευτική λατρεία. Η σύνδεση λοιπόν με την κουλτούρα του τόπου και την τέχνη της κάθε εποχής είναι ακόμη ένας λόγος που παρακινεί τους τουρίστες να επισκεφθούν τα ιερά αξιοθέατα του τόπου μας. Πέραν όμως των ορθόδοξων θρησκευτικών μνημείων που υπάρχουν στην Ελλάδα, ο επισκέπτης έχει την δυνατότητα να συναντήσει μνημεία λατρείας διαφορετικών δογμάτων και θρησκειών, αποδεικνύοντας τα σπάνια ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία του ελληνικού χώρου.

Ο θρησκευτικός τουρισμός παρέχει την ευκαιρία να συντηρηθούν και να προβληθούν θρησκευτικά μνημεία. Μεγάλο μέρος τουριστών ταξιδεύει για θρησκευτικούς λόγους

¹United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization

ή συνδυάζει τις διακοπές του με την επίσκεψη του σε θρησκευτικούς τόπους (Λαγός, 2005: 72).

2.2 Ζήτηση Θρησκευτικού Τουρισμού

Οι άνθρωποι έχουν διαφορετικά κίνητρα για να επισκεφθούν ναούς ή κάποιον ιερό τόπο, κάποιιο επιθυμούν να προσκυνήσουν και να προσευχηθούν, άλλοι πάλι απλώς για να θαυμάσουν και να εξερευνήσουν. Συνήθως όμως οι άνθρωποι που πηγαίνουν σε ιερές περιοχές για να προσευχηθούν είναι η μειονότητα (Shackley, 2001, 2002, ό.α. στο Shani και συν., 2007). Τα ιερά μνημεία δεν προσελκύουν κόσμο μόνο για την ιερότητα τους αλλά γιατί αποτελούν σημαντικά πολιτιστικά τουριστικά αξιοθέατα. Γι' αυτόν το λόγο ο θρησκευτικός τουρισμός συνδέεται και με τον πολιτιστικό τουρισμό, αφού έχει μεγάλη επιρροή στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή της σύγχρονης κοινωνίας (Rinschede, 1992, ό.α. στο Shani και συν., 2007). Σε οργανωμένες θρησκευτικές εκδρομές περιλαμβάνεται μια ελεύθερη μέρα, όπου επιτρέπεται στους επισκέπτες να κάνουν ημερήσιες εκδρομές. Πολλοί λοιπόν είναι οι θρησκευτικοί τουρίστες όπου απολαμβάνουν διαφορετικές εμπειρίες σε ένα μόνο ταξίδι, μπορεί δηλαδή να επισκεφτούν θεματικά πάρκα, χώρους αγροτουρισμού και ιερούς τόπους.

Στην Ελλάδα, ο θρησκευτικός τουρισμός έχει μια σταθερή ζήτηση τα τελευταία χρόνια. Στα νησιά του Βορείου Αιγαίου υπάρχει μια πολυμορφία θρησκευτικού πολιτισμού, μεγάλος είναι ο αριθμός μοναστηριών και προσκυνημάτων, βυζαντινών μουσείων και μνημείων. Έτσι αποτελούν έναν ιδανικό προορισμό για τους ταξιδιώτες που έχουν ανάγκη να ανακαλύψουν και να αποκτήσουν περισσότερες γνώσεις όσον αφορά τη θρησκεία και την ιστορία του πολιτισμού μας. Στους πιο δημοφιλείς προορισμούς του Βορείου Αιγαίου για θρησκευτικό τουρισμό είναι η Λέσβος, με το μοναστήρι του Αγίου Ραφαήλ, το μοναστήρι του Ταξιάρχη και την εκκλησία της Παναγίας στην Αγιάσσο, όπου φυλάσσεται η εικόνα της, φιλοτεχνημένη από τον Ευαγγελιστή Λουκά. Βέβαια, εκτός από τα θρησκευτικά μνημεία της ορθοδοξίας μας, στα νησιά μας, έχουν διασωθεί και άλλα θρησκευτικά μνημεία διαφορετικού πολιτισμού και θρησκευόμετος. Κάποια από αυτά είναι το Βαλιδέ Τζαμί και το Γενί Τζαμί στην Μυτιλήνη αλλά και στην Χίο το Οσμανιέ Τζαμί όπου δέχονται επισκέπτες για να τα γνωρίσουν.

Ακόμη στους δημοφιλέστερους θρησκευτικούς προορισμούς περιλαμβάνονται και άλλα σημαντικά μνημεία ανά την Ελλάδα που συγκεντρώνεται πλήθος πιστών όλο το χρόνο. Σημαντικός προορισμός είναι το Άγιο Όρος, η Παναγία της Τήνου, τα Μετέωρα, η Παναγία η Σουμελά, το μοναστήρι της Αποκάλυψης του Ιωάννη στην Πάτμο, η Παναγία η Προυσιώτισσα, κ.ά. Εκτός από τους τουρίστες που επισκέπτονται τα μνημεία αυτά γιατί αντιπροσωπεύουν το δόγμα τους, επισκέψεις δέχονται από θεολογικές σχολές και πανεπιστήμια θεολογικής κατεύθυνσεως. Υπάρχει λοιπόν ένα υψηλό μορφωτικό επίπεδο των τουριστών που ενδιαφέρονται για τέτοιου είδους περιηγήσεις.

Η επίσκεψη στους χώρους αυτούς μπορεί να γίνει είτε από μεμονωμένους επισκέπτες είτε από οργανωμένα γκρουπ με τη συνοδεία ξεναγών. Εκτιμήσεις που έγιναν, από τον Σύνδεσμο Τουριστικών και Ταξιδιωτικών Γραφείων στην Ελλάδα, δείχνουν ότι ο τζίρος που πραγματοποιείται από τον θρησκευτικό τουρισμό στην χώρα μας φτάνει στα 15 εκατ. ευρώ ετησίως. Υπολογίζεται ότι περίπου 50.000 Έλληνες ταξιδεύουν ετησίως στη χώρα μας για θρησκευτικούς λόγους και περίπου 10.000 στο εξωτερικό (Αποστολά, 2009). Για παράδειγμα, στην Τουρκία και γενικότερα σε πολλές ανατολικές χώρες υπάρχουν τόσο χριστιανικά όσο και ισλαμικά μνημεία και αξιοθέατα. Λέγεται μάλιστα ότι, η Τουρκία είναι επέκταση των Αγίων Τόπων αφού από εκεί άρχισαν οι Απόστολοι να κηρύττουν το Ευαγγέλιο, ταξιδεύοντας προς τα Δυτικά, την πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Γι' αυτό το λόγο, πολλές είναι οι θρησκευτικές διαδρομές που είναι εμπνευσμένες από τα ταξίδια του Απόστολου Παύλου και οργανώνονται στην Τουρκία. Για παράδειγμα, ξεκινώντας από την Ταρσό όπου γεννήθηκε, την Αντάκα όπου έζησε κάποια χρόνια και στις πόλεις όπου ταξίδεψε κηρύττοντας, Γκορέμιο, Κόνια, Γιαλβάτς και Έφεσο. Στην Αττάλεια, όπου κήρυξε μαζί με τον Πέτρο σε μια σπηλιά, σήμερα θεωρείται από τις πρώτες χριστιανικές εκκλησίες. Ακόμη, στην Αντιόχεια, οι Απόστολοι κάλεσαν για πρώτη φορά τους χριστιανούς όπου και εκεί κήρυξαν το ευαγγέλιο. Αυτό το σπήλαιο είναι γνωστό ως το «Σπήλαιο του Πέτρου» και είναι ένα από τα σημαντικότερα αξιοθέατα της περιοχής (Guclu, 1998).

Όσον αφορά βέβαια την ισλαμική θρησκεία είναι τόσο διαδεδομένη που φαίνεται ότι θα περιλαμβάνει το 30% του παγκόσμιου πληθυσμού μέχρι και το 2025. Οι τουριστικές αγορές των μουσουλμανικών χωρών αποτελούν μία εξίσου σημαντική αγορά τουρισμού, όμως λιγότερο από το 10% των εσόδων πηγαίνουν σε αυτή την

αγορά. Το Δεκέμβριο του 2006, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού αναγνώρισε δέκα μουσουλμανικές χώρες ως τους κορυφαίους τουριστικούς προορισμούς στον κόσμο (Αλγερία, Ιράν, Μαλαισία, Τουρκία, Ομάν Συρία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Μαχρέιν, Λίβανος και Αίγυπτος) (Okhonat, 2010: 302). Αυτό μας δείχνει ότι οι χώρες αυτές θα μπορούσαν να βρίσκονται στις πιο σημαντικές θέσεις της τουριστικής αγοράς, αλλά δεν είναι. Ένας λόγος που οφείλεται αυτό είναι τα κοινωνικά δικαιώματα μεταξύ ανδρών και γυναικών, αφού, σε πολλές ισλαμικές χώρες επιβάλλουν περιορισμό στις γυναίκες. Παρά αυτών των ανισοτήτων όμως το Ισλάμ δεν είναι τελείως αντίθετο με τον τουρισμό. Στην Μέση Ανατολή και την Ευρώπη υπάρχουν διαφορετικά πρότυπα που συνδέονται με τα θρησκευτικά δόγματα. Από την επιρροή της θρησκείας στις τουριστικές πολιτικές και τα κινήματα στις ισλαμικές χώρες φαίνεται ότι το εισερχόμενο και εξερχόμενο ταξίδι είναι χαμηλό σε όγκο.

2.3 Κατηγορίες Θρησκευτικού Τουρισμού

Ο Θρησκευτικός Τουρισμός μπορεί να διακριθεί σε τρεις κατηγορίες:

1. **Προσκυνηματικός**, είναι ο τουρισμός όπου ο τουρίστας έχει σαν σκοπό το προσκύνημα στον συγκεκριμένο τόπο που επισκέπτεται. Περιλαμβάνει χώρους που παρουσιάζουν θρησκευτικό ενδιαφέρον, όμως, οι τουρίστες δεν το επισκέπτονται λόγω περιορισμών στην πρόσβαση (π.χ. Άγιο Όρος), ή λόγω έλλειψης άλλων πολιτιστικών ενδιαφερόντων. Ακόμη περιλαμβάνει ναούς που έχουν τουριστική σημασία λόγω διάφορων πολιτιστικών και ιστορικών ιδιαιτεροτήτων (π.χ. Μονή Αρκαδίου), ναούς που έχουν πνευματική και τουριστική αξία, προσελκύοντας έτσι και τις δύο κατηγορίες επισκεπτών (τουρίστες με οποιοδήποτε κίνητρο και θρησκευτικούς τουρίστες). Τέλος, περιλαμβάνει ναούς που διοργανώνουν γιορτές με ιστορικό και θρησκευτικό ενδιαφέρον. Αρκετοί θρησκευτικοί χώροι που προσελκύουν τουρίστες έχουν μικρή αξία ως χώροι έλξης τουριστικού ενδιαφέροντος. Οι άνθρωποι που επισκέπτονται συνήθως αυτούς τους ναούς είναι από την γύρω περιοχή και επιθυμούν αποκλειστικά το προσκύνημα.

2. **Ειδικός Προσκυνηματικός**, αφορά τα θρησκευτικά μέρη που προσελκύουν τουρίστες με οποιοδήποτε κίνητρο, επειδή υπάρχουν θρησκευτικά κτήρια με μεγάλη μνημειακή ή καλλιτεχνική σημασία (π.χ. Αγία Σοφία, Κωνσταντινούπολη). Θα μπορούσαμε να παρομοιάσουμε αυτή την εκδοχή με τον πολιτιστικό τουρισμό αφού προώθηση πολιτιστικών αγαθών είναι το αντικείμενο της τουριστικής προσφοράς, επιτρέποντας παράλληλα την πνευματική καλλιέργεια των επισκεπτών.

3. **Θρησκευτικός Τουρισμός Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος**, αφορά τις εκδηλώσεις θρησκευτικής κατανύξης που γίνονται σε διάφορα μέρη ανά περιόδους (π.χ. τη Μεγάλη Εβδομάδα στην Πάτμο, την Τήνο και την Κέρκυρα). Ο χρόνος που θα προσελκύσει επισκέπτες για θρησκευτικό τουρισμό παίζει μεγάλο ρόλο αφού οι τουρίστες δεν είναι αποκλειστικά προσκυνητές ή θρησκευόμενοι. Οι θρησκευτικές εορτές είναι μια μοναδική ευκαιρία προσέλκυσης. Κάθε τουρίστας που θα επιλέξει να περάσει τις Χριστουγεννιάτικες διακοπές του στην Ανατολική ή Δυτική Ευρώπη σίγουρα θα ακολουθήσει το κλίμα του Χριστουγεννιάτικου εορτασμού. Αν πάλι, αποφασίσουν να γιορτάσουν το Πάσχα στην Ελλάδα είναι σίγουρο ότι τα έθιμα κάποιων περιοχών θα προσελκύσουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών κατά τη Μεγάλη Εβδομάδα. Σε αυτή την κατηγορία δεν είναι απαραίτητο ο τουρίστας να έχει κίνητρα θρησκευτικού ενδιαφέροντος για να συμμετάσχει σε αυτές τις εκδηλώσεις ανεξαρτήτως του βασικού λόγου μετακίνησής του. Ακόμη και αν δεν ανήκει στο ίδιο θρησκευτικό δόγμα με τους τόπους θα επισκεφθεί, επιθυμεί να γνωρίσει για την κουλτούρα και την ιστορία της θρησκείας αυτής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

Η **Ιεράπετρα** είναι η μεγαλύτερη σε πληθυσμό πόλη του νομού Λασιθίου και βρίσκεται 100 χλμ νοτιοανατολικά από το Ηράκλειο. Την τελευταία δεκαετία αποτελεί έναν από τους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς στην Κρήτη, έχοντας ως κυριότερο πόλο έλξης τουριστών τις βραβευμένες παραλίες της. Είναι το μοναδικό αστικό κέντρο στη νότια Κρήτη και αποτελεί ένα σπουδαίο εμπορικό κέντρο εξαγωγής αγροτικών προϊόντων προς την Ευρώπη. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τρία από τα σημαντικότερα οικοσυστήματα της Ανατολικής Μεσογείου: η Νήσος Χρυσή, το δάσος στο Σελάκανο και τα Όρη της Θρυπτής είναι μέρη που μπορούν να προσελκύσουν επισκέπτες και να εντυπωσιάσουν με την φυσική ομορφιά τους. Ακόμη, η Ιεράπετρα είναι μια πλούσια πόλη όσον αφορά και τα θρησκευτικά μνημεία που διαθέτει, τα οποία σώζονται από τον 11^ο αι. μ.Χ..

Η Ιεράπετρα είναι γνωστή από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους. Ήταν μία από τις 22 πόλεις της Κρήτης που ο Απόστολος Τίτος εγκατέστησε Επισκόπους. Στην Επισκοπή της Ιεράπετρας υπήχθησαν και οι επαρχίες της Σητείας και Μιραμπέλλου. Η τελευταία επαρχία όμως αποσπάστηκε κατά την δεύτερη Βυζαντινή περίοδο (961-1204) και συστάθηκε η τελευταία επισκοπή Πέτρας. Η παλαιότερη καταγραφή επισκόπου της Ιεράπετρας είναι εκείνη του Σύμφορου και αναφέρεται το 343 μ.Χ. Κατά την Αραβοκρατία καταργήθηκαν όλες οι Επισκοπές Κρήτης και επανήλθαν μετά την εκδίωξη των Σαρακηνών από τον Νικηφόρο Φωκά. Συγχωνεύοντας τις Επισκοπές αυτές από 22 έγιναν 12. Με την κατάκτηση της Κρήτης από τους Ενετούς τοποθετήθηκαν Λατίνοι επίσκοποι και με απόφαση του πάπα η Επισκοπή της Ιεράπετρας ενώθηκε με εκείνη της Σητείας. Ακολούθησαν αρκετές διαχωρίσεις και συγχωνεύσεις αυτών των δύο Επισκοπών, με την τελευταία συγχώνευση να χρονολογείται το 1936. Το 1962 η Επισκοπή αυτή προήχθη σε Μητρόπολη Ιεραπύτνης και Σητείας. Η Ιεράπετρα πέρασε από όλες τις περιόδους (Αραβοκρατία, Βενετοκρατία, Βυζαντινή περίοδος, Τουρκοκρατία) και έχει καταφέρει να διασώσει μέχρι σήμερα ναούς που χρονολογούνται από τον 11^ο αιώνα μ.Χ.. Η πόλη της Ιεράπετρας αποτελείται από 5 ενορίες, τον Μητροπολιτικό ναό και πολιούχο της

πόλης Άγιο Γεώργιο ο οποίος είναι κτισμένος το 1856. Ο καθεδρικός ναός της Αγίας Φωτεινής, κτίστηκε το 1990 επί Μητροπολίτη Φιλόθεου Β΄, εκεί στεγάζεται και το κτήριο της Μητρόπολης. Ο ναός του Τιμίου Σταυρού, ο ναός της Παναγίας της Ελεούσας, όπου και υπάρχει η εικόνα της Παναγίας που έφεραν οι Έλληνες πρόσφυγες από την Μικρά Ασία. Τέλος ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος ή Αφέντης Χριστός.

3.1 Θρησκευτικά μνημεία της Ιεράπετρας

Ιερά Μονή Φανερωμένης: Βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του όρους Σταυρός και υποστηρίζεται ότι υπάρχει από τα τέλη του 13^{ου} αιώνα. Αποτελείται από δύο κύρια επίπεδα, στο πρώτο υπάρχει μια αυλή και διώροφα και τριώροφα κτήρια. Στο δεύτερο επίπεδο είναι ο σπηλαιώδης ναός αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου και στην Ζωοδόχο Πηγή. Ο ναός είναι το παλαιότερο σωζόμενο τμήμα της μονής και χρονολογείται από την περίοδο της ενετοκρατίας. Αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προσκυνήματα της ανατολικής Κρήτης όπου πλήθος κόσμου το επισκέπτεται.

Άγιος Γεώργιος (Ασσάρη): Αποτελούσε καθολικό ενός μοναστηριακού συγκροτήματος της Μονής Φανερωμένης. Χρονολογείται με βάση τον τοιχογραφικό του διάκοσμο από τον 14^ο αιώνα. Σώζεται μέχρι και σήμερα ένα μεγάλο τμήμα του εικονογραφικού υλικού του.

Παναγία η Εφτάτρουλη (Επισκοπή): Κατεδαφίστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα για να χτιστεί στη θέση του ο σημερινός ναός. Από φωτογραφικό υλικό που διασώζεται μέχρι σήμερα φαίνεται πως ήταν σταυροειδούς αρχιτεκτονικού τύπου με κεντρικό τρούλο και πολλά σημαντικά γλυπτά και κίονες διάφορων εποχών.

Άγιος Γεώργιος & Άγιος Χαράλαμπος (Επισκοπή): Σώζεται απέναντι από τον Ναό της Παναγίας της Εφτάτρουλης. Το κλίτος του Αγίου Γεωργίου είναι μεσοβυζαντινό κτίσμα με μεγάλο τρούλο. Τον 16^ο αιώνα προστέθηκε το μονόχωρο Κλείτος του Αγίου Χαραλάμπου.

Μεγάλος είναι ο αριθμός των ναών εντός και εκτός του οικισμού Καβούσι που σώζονται μέχρι και σήμερα από την εποχή της ενετοκρατίας, και αποτελούν τεκμήριο της άνθησης του.

Άγιος Γεώργιος (Καβούσι): Βρίσκεται στο μέσο του οικισμού Καβούσι, μονόχωρου αρχιτεκτονικού τύπου με δύο στρώματα τοιχογραφικού διακόσμου από τον 14^ο και 15^ο αι.. Από τις τοιχογραφίες που σώζονται είναι η μεγάλη παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας με τις ιδιαίτερα παραστατικές μορφές της, ακόμη η Οσία Μαρία η Αιγυπτία αλλά και η Παναγία η Γαλακτοτροφούσα.

Άγιοι Απόστολοι (Καβούσι): 100 μ. νότια του Αγίου Γεωργίου είναι ο μονόχωρος ναός των Αγίων Αποστόλων που φέρει επίσης δύο στρώματα τοιχογραφιών από τον 14^ο και 15^ο αι.. Στο πρώτο στρώμα είναι ελάχιστες οι μορφές που ξεχωρίζουν, όπως είναι η ολόσωμη μορφή της κτητόρισσας στον βόρειο τοίχο. Στο δεύτερο στρώμα που χρονολογείται από τις αρχές του 15^{ου} αι. σώζονται αποσπασματικά σκηνές του Ευαγγελισμού αλλά και από την παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας.

Η Κοίμηση της Θεοτόκου και Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος (Καβούσι): Είναι δίκλιτος ναός, βρίσκεται στο κέντρο του οικισμού και κατασκευάστηκε το 1847. Αποτελείται από τρίλοβο καμπαναριό, και στο εσωτερικό του φέρει ένα μικρό ξύλινο γυναικωνίτη και ξυλόγλυπτα τέμπλα με χαρακτηριστικά από τον 19^ο αι.. Εικόνες του 17^{ου}-19^{ου} αι. κοσμούν το εσωτερικό του ναού. Μοναδικό ενδιαφέρον παρουσιάζει εικόνα της Στέψης της Παναγίας Βρεφοκρατούσας στην οποία παρίστανται τα τάγματα των αγγέλων και οι χοροί των αγίων.

Αγία Ειρήνη (Καβούσι): Μονόχωρος ναός, εκτός του οικισμού που χρονολογείται στο 1410/11. Μια σπάνια σκηνή που απεικονίζεται στο εσωτερικό του ναού είναι της Δεύτερας Έλευσης του Κυρίου (του ερχομού μετά νεφέλων). Εικονίζεται μέσα σε δόξα καθισμένος στον Θρόνο του και γύρω του υπάρχουν τα σύμβολα των Ευαγγελιστών, Άγγελοι και Απόστολοι.

Άλλος ένας οικισμός με σημαντικό αριθμό ναών, τοιχογραφημένων και μη, στην περιοχή της Ιεράπετρας είναι ο οικισμός του Σταυρού (Καπίστρι).

Αη-Γιώργης (Καπίστρι): Βρίσκεται στο νότιο τμήμα του οικισμού, είναι μονόχωρος τύπος ναού όπου αργότερα προστέθηκε καμαροσκεπαστος νάρθηκας. Ο κύριος ναός χρονολογείται με βάση τον τοιχογραφικό του διάκοσμο από τον 14^ο αι. Το εικονογραφικό υλικό το οποίο δεν διασώζεται ακέραιο περιλαμβάνει σκηνές από τον κύκλο του Χριστού και του αγίου Γεωργίου. Ακόμη σώζεται η εικόνα του Αγίου Γεωργίου και έχει θέση προσκυνηματικής εικόνας, καθώς και οι ευαγγελιστές που εικονίζονται καθιστοί να γράφουν το Ευαγγέλιο τους.

Η Παναγία στο Γουρνί (Καπίστρι): Δίκλιτος ναός, αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου και της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα. Όπως φαίνεται από τα ερείπια των ισόγειων κτισμάτων αποτελούσε καθολικό μικρής μονής. Σε καλή ποιότητα βρίσκεται ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού που χρονολογείται στις αρχές του 15^{ου} αι.. Στο ανατολικό τμήμα του ναού υπάρχουν σκηνές από τον χριστολογικό κύκλο στις οποίες κυριαρχεί η μεγάλη σκηνή της Ανάληψης.

Άγιος Μάμας (Καπίστρι): Είναι μονόχωρος ναός, διασώζει αποσπασματικά τοιχογραφίες από τις αρχές του 14^{ου} αι.. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απεικονίσεις των δυο κτητόρων, αντικριστά, δίπλα από το ιερό βήμα.

Παναγία η Κεραγραμμένη (Καπίστρι): Βρίσκεται σε μεγάλο υψόμετρο, σε απόσταση 7 χλμ. από τους προηγούμενους ναούς και είναι αφιερωμένος στο Γενέσιο της Θεοτόκου. Είναι μονόχωρος ναός και χρονολογείται από τις αρχές του 15^{ου} αιώνα. Τοιχογραφίες που έχουν διασωθεί είναι οι απεικονίσεις του ένθρονου Χριστού με το επίθετο Φωτοδότης, καθώς και της Παναγίας της Βρεφοκρατούσας συνοδευόμενη από δύο αγγέλους.

Άγιος Γεώργιος (Μεσελέροι): Είναι μονόχωρος ναός και βρίσκεται στο κέντρο του οικισμού. Ο τοιχογραφικός του διάκοσμος χρονολογείται από το 1300 μ.Χ. Αποσπασματικά σώζονται η παράσταση της Αναλήψεως, λίγες παραστάσεις από τον κύκλο των Παθών και παραστάσεις από τον βίο του Αγίου Γεωργίου.

Ιερά Μονή Παναγίας Βρυωμένης (Μεσελέροι): Η μονή είναι κτισμένη σε βραχώδες σημείο ανατολικά από τον οικισμό Μεσελέροι. Η ακριβή χρονολογία ίδρυσης της μονής είναι άγνωστη, όμως φαίνεται η λειτουργία της ήδη από τον 16^ο αι., ενώ από το καθολικό μαρτυρείται η χρήση του χώρου από το πρώιμο του 15^{ου} αι.. Στο δυτικό τμήμα της, βρίσκεται το μονόχωρο καθολικό και γύρω του, τα ισόγεια κτίσματα της

μονής. Ο τοιχογραφικός του διάκοσμος ολοκληρώθηκε το 1401/2 μ.Χ., αλλά καταστράφηκε μερικώς ύστερα από επέκταση που έγινε στον ναό. Οι τοιχογραφίες του αποτελούνται από σκηνές του χριστολογικού κύκλου, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στα Πάθη του Χριστού, καθώς και το Γενέσιο και τα Εισόδια από τον θεομητορικό κύκλο. Εξωτερικά ο ναός παρουσιάζει σημαντικό ενδιαφέρον όσον αφορά την διακόσμηση του καμπαναριού με την ανάγλυφη βάση και τα τρία προσωπεία.

Αγία Μαρίνα (Μεσελέροι): Είναι μονόχωρος κοιμητηριακός ναός, χρονολογείται από το πρώτο τέταρτο του 14^{ου} αι. Στο τοιχογραφικό του υλικό εικονίζονται εξαιρετικά σπάνιες σκηνές, η πρώτη είναι η μαρτυρία της παρουσίας του Χριστού στη γη από τον Πρόδρομο, και η δεύτερη είναι της Παναγίας σε όρθια θέση να θρηνεί μπροστά στον μικρό Χριστό.

Άγιοι Πάντες (Ανατολή): Ο ναός κτίστηκε το 1873, είναι δίκλιτος ναός και μια σειρά από τρεις κίονες χωρίζει τα δύο κλίτη. Μια ποικιλία εκκλησιαστικών κειμηλίων εκτίθεται στον ναό η οποία περιλαμβάνει εικόνες από τον 15^ο μέχρι τον 20^ο αιώνα. Ανάμεσα σε αυτές, ξεχωρίζουν οι εικόνες του Χριστού Παντοκράτορα και της Παναγίας Οδηγήτριας που χρονολογούνται γύρω στο 1400 μ.Χ. και σώζονται από το τέμπλο της διαλυμένης σήμερα μονής Καρκασιών.

Άγιοι Απόστολοι (Κάτω Καρκάσα): Νότια από τον οικισμό της Ανατολής βρίσκεται ο ναός των Αγίων Αποστόλων που αποτελούσε το καθολικό ενός γυναικείου μοναστηριακού συγκροτήματος. Είναι μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός με διάκοσμο του 15^{ου} αι.. Οι τοιχογραφίες αναπτύσσουν τον βίο των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου όπου και είναι αφιερωμένος ο ναός.

Σωτήρας Χριστός (Πάνω Καρκάσα): Ο ναός του Σωτήρα Χριστού βρίσκεται ΝΔ της Ανατολής και υπήρξε το καθολικό του ανδρικού μοναστηριού. Εικονογραφείται από το ύστερο του 14^{ου} αιώνα και έχει σκηνές από τον κύκλο του Χριστού και την Δευτέρα Παρουσία.

Ιερά Μονή Εξακουστής: Βρίσκεται στο ΒΔ τμήμα της επαρχίας Ιεράπετρας, είναι ένα νεότερο μοναστηριακό καθίδρυμα σε σχέση με άλλα κοντινά μοναστήρια της περιοχής, με χρονολογία ίδρυσης τα τέλη του 19^{ου} αι.. Αν και υπάρχουν ενδείξεις ότι προϋπήρχε παλαιότερη μονή, το 1882 ο πρώτος μοναχός της μονής ολοκλήρωσε το καθολικό της μονής όπου και το αφιερώθηκε στην Παναγία και παράλληλα έκτισε

κτίσματα για διαβίωση μοναχών. Στην συνέχεια ήταν αρκετές οι φορές που η μονή εγκαταλείφτηκε, όμως η οριστική της επανίδρυση έγινε το 1976 όπου έγινε η μετατροπή της σε γυναικείο μοναστήρι.

Άγιος Γεώργιος (Μάλλες): Είναι μονόχωρος ναός, εσωτερικά φαίνεται από τα τοιχώματα όχι έχει κατασκευαστεί στην θέση προγενέστερου ναού. Από τον τοιχογραφικό του διάκοσμο έμφαση δίνεται στον ευαγγελικό κύκλο, αλλά και στον Άγιο Γεώργιο τον Δρακοντοκτόνο. Μεγάλο όμως ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εικόνα του Αγίου Ονούφριου και της Παναγίας της Γαλακτοτροφούσας.

Η Παναγία η Μεσοχωρίτισσα (Μάλλες): Ο μονόχωρος ναός της Παναγίας είναι στο κέντρο του οικισμού και περιλαμβάνει δύο οικοδομικές φάσεις. Το παλαιότερο τμήμα του χρονολογείται στις αρχές του 14^{ου} αι.. Στις εικονογραφίες του περιλαμβάνει ευαγγελικές σκηνές από τον κύκλο των Παθών, αλλά και από τον θεομητορικό κύκλο.

Άγιος Γεώργιος (Απάνω Σύμη): Βρίσκεται στην είσοδο του ερειπωμένου οικισμού Απάνω Σύμη. Αρχιτεκτονικά ο ναός είναι ένα αποτέλεσμα προσθήκης στον αρχικά μονόχωρο ναό με ένα ευρύχωρο εγκάρσιο κλίτος. Η τοιχογράφηση του τοποθετείται λίγο πριν από τα μέσα του 15^{ου} αι.. Η ολοκλήρωση του τοιχογραφικού διακόσμου στο εγκάρσιο κλίτος έγινε το 1453, έτος άλωσης της Κωνσταντινούπολης. Το εικονογραφικό πρόγραμμα του ναού περιλαμβάνει στο αρχικό κλίτος σκηνές από τον ευαγγελικό κύκλο με έμφαση στα θαύματα του Χριστού. Στο εγκάρσιο κλίτος διασώζονται αποσπασματικά και αργότερα συμπληρώθηκαν σκηνές από το Δωδεκάορτο.

Ενορία Αγίου Γεωργίου

Μητροπολιτικός Ναός Αγίου Γεωργίου (Πολιούχος Ιεράπετρας): Κτίστηκε στις 14 Σεπτεμβρίου του 1856 στην θέση παλαιότερου ναού και ο ρυθμός του είναι Βασιλική μετά τρούλου. Το 1936 έγινε η επέκταση του ναού στα ανατολικά. Είναι αρκετά ευρύχωρος και επιμελημένος σε αρκετά στοιχεία όπως στους κίονες του με τα διαφορετικά κιονόκρανα που μάλλον προέρχονται από αρχαία μνημεία της πόλης.

Άγιος Σπυρίδωνας: Παλαιός Ναός, όπου σε τουρκικό έγγραφο του 1692 αναγράφεται ότι ανεγέρθηκε κρήνη όπου εφοδίαζε με νερό την συνοικία. Η κρήνη σώζεται μέχρι σήμερα απέναντι από το Ιερό του Ναού. Ο σημερινός Ναός άρχισε να χτίζεται το 1897 και αποπερατώθηκε το 1937.

Άγιος Ελευθέριος – Ζωοδόχος Πηγή – Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος: Είναι τρίκλιτος Ναός όπου κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας μετατράπηκε σε Τζαμί με μιναρέ. Το 1918 ο Ναός περιήλθε στα χέρια των χριστιανών. Το 1922 προσετέθη το κλίτος του Αγίου Ελευθερίου.

Μιχαήλ Αρχάγγελος: Το 1952 ανεγέρθη Ναός στη θέση όπου υπήρχε παλαιότερος και καταστράφηκε από τους Τούρκους. Το 1991 θεμελιώθηκε νέος μεγαλοπρεπής Ναός.

Άγιο Πνεύμα: Χτίστηκε το 1953 σε θέση παλαιότερου Ναού που κατέστρεψαν οι Γερμανοί το 1941.

Ενορία Μεταμορφώσεως του Σωτήρος

Αφέντης Χριστός – Άγιος Χαράλαμπος: Βρίσκεται στο λιμάνι, δυτικά του φρουρίου Καλές και αποτελεί τον παλαιότερο ναό της πόλεως. Κατά την ενετική περίοδο ήταν ένας μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός στον οποίο στις αρχές του 17^ο αι. έγιναν επεμβάσεις προσθέτοντας ακόμη ένα κλίτος στη νότια πλευρά. Αυτό το κλίτος σήμερα είναι αφιερωμένο στον Άγιο Χαράλαμπο. Στο τέμπλο του ναού σώζονται τρεις εικόνες του πρώτου μισού του 18^{ου} αι. μαζί με πλούσιο αρχαιακό υλικό.

Η Παναγία στο Κάστρο: Απέναντι από το φρούριο Καλέ βρίσκεται ο Ναός της Παναγίτσας. Είναι μονόκλιτη και Βασιλικού ρυθμού. Κατά πάσα πιθανότητα υπάρχει στη θέση αυτή από τον 13^ο αιώνα. Πριν δύο αιώνες ο ναός ήταν σε μορφή ερειπίων αλλά το 1895 ανεγέρθη στη θέση του ο σημερινός Ναός.

Άγιος Νικόλαος: Χτίστηκε στην περίοδο της ενετοκρατίας. Στο τέμπλο σώζονται εικόνες του 1851.

Ενορία Παναγίας Ελεούσας

Παναγία Ελεούσα Το «Άξιόν Εστί»: Ο ναός αυτός κτίστηκε το 1968, ενώ τελευταία προστέθηκαν δυο κλίτη που είναι Ναοί σταυροειδείς με τρούλο. Στο Ναό υπάρχει η θαυματουργή εικόνα του «Άξιον Εστί» που έφεραν οι πρόσφυγες το 1922 από την Καλιόπολη Ρεϊσδερέ την Μικράς Ασίας. Στην αρχή η εικόνα μετεφέρθη στον Μητροπολιτικό ναό του Αγίου Γεωργίου και τοποθετήθηκε στο Ιερό της εκκλησίας. Αργότερα έγινε προσκυνητάρι. Η πίστη και η λατρεία των ανθρώπων προς την Ελεούσα ήταν τόσο μεγάλη που απεφασίσθη η ανοικοδόμηση ναού που θα στέγαζε την εικόνα.

Ενορία Τιμίου Σταυρού

Τίμιος Σταυρός: Θεμελιώθηκε το 1934, ναός σταυροειδή ρυθμού μετά τρούλου. Στο ναό υπάρχουν εικόνες ρωσικής τεχνοτροπίας και το τέμπλο του είναι ξυλόγλυπτο.

Ενορία Αγίας Φωτεινής

Αγία Φωτεινή: Βρίσκεται στο νότιο ανατολικό μέρος της πόλης, εντός του αύλειου χώρου του συγκροτήματος της Ιεράς Μητροπόλεως Ιεραπότνης και Σητείας. Η ανέγερση του ναού διήρκησε συνολικά είκοσι χρόνια από την θεμελίωση του. Ο θεμέλιος λίθος τοποθετήθηκε στις 30 Νοεμβρίου 1969. Στις 24 Ιανουαρίου 1982 εγκαινιάστηκε και παραδόθηκε ο Ιερός ναός του Οσίου Νίκωνος του «Μετανοείται», κάτωθεν από τον Ιερό ναό την Αγίας Φωτεινής. Στις 12 Νοεμβρίου 1992 ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, κατά την πρώτη του επίσκεψη στην Κρήτη τέλεσε τα Θυρανοίξια του ναού. Τα υπόλοιπα δύο κλίτη είναι αφιερωμένα στον Άγιο Ιωάννη το Χρυσόστομο και τον Μέγα Φώτιο. Είναι μία από την πέντε Ενορίες της πόλεως στην οποία υπάγεται το παρεκκλήσι του Αγίου Ανδρέα, Αγίου Τρύφωνος και Αγίων Ραφαήλ Νικολάου και Ειρήνης.

3.2 Θρησκευτικές διαδρομές στην Ιεράπετρα

- Τύπος διαδρομής με αυτοκίνητο (Ασφαλτος)

Διάρκεια: 4 ώρες

Απόσταση: 53 χλμ

Η διαδρομή αποτελείται από τα παρακάτω μνημεία και σημεία ενδιαφέροντος

1. Ιεράπετρα
2. Αφέντης Χριστός Κάτω Μερά (Ιεράπετρας)
3. Άγιος Νικόλαος Κάτω Μερά (Ιεράπετρας)
4. Μητροπολιτικός Ναός Άγιου Γεωργίου (Ιεράπετρα)
5. Φράγμα Μπραμιανών
6. Κάστελος (Καλαμαύκα)
7. Αναβάλουσα (Πηγή)
8. Τίμιος Σταυρός (Καλαμαύκα)
9. Παναγία Καλαφατιανή
10. Αη Γιώργης Καλαφατιανός
11. Δρυγιές
12. Πύργος (Ανατολή)
13. Παναγία – Άγιος Νικόλαος (Ανατολή)
14. Άγιοι Πάντες, Έκθεση Βυζαντινών Εικόνων
15. Παναγία Βαγιονέα (Ανατολή – Κάτω Καρκάσα)
16. Μονή Σωτήρος (Ανατολή Πάνω Καρκάσα)
17. Μονή Αγίων Αποστόλων (Ανατολή – Κάτω Καρκάσα)
18. Μονή Εξακουστής
19. Παναγία του Αρμού
20. Παναγία Μεσοχωρίτισσα (Μάλλες)
21. Άγιος Νικόλαος (Μάλλες)
22. Άγιος Γεώργιος (Λουτρά Μαλλών, κάτω Μάλλες)
23. Φαράγγι Σαρακίνας
24. Τετράτοξη Γέφυρα (Ποταμός Μύρτου)
25. Φούρνου Κορφή (Μύρτος)

26. Άγιος Αντώνιος και Λαογραφικό Μουσείο (Μύρτος)

27. Άγιος Βασίλειος (Μύρτος)

- **Τύπος διαδρομής πεζοπορία**

Διάρκεια: 4 ώρες

Δυσκολία: 4/10

Απόσταση 11 χλμ

Η διαδρομή αποτελείται από τα παρακάτω μνημεία και σημεία ενδιαφέροντος:

1. Πύργος (Ανατολή)
2. Παναγία – Άγιος Νικόλαος (Ανατολή)
3. Άγιου Πάντες, Έκθεση Βυζαντινών Εικόνων
4. Μονή Σωτήρος (Ανατολή – Πάνω Καρκάσα)
5. Μονή Αγίων Αποστόλων (Ανατολή –Κάτω Καρκάσα)

- **Τύπος διαδρομής με αυτοκίνητο (Χωματόδρομος)**

Διάρκεια: 4 ώρες

Απόσταση 51 χλμ

Η διαδρομή από τα παρακάτω μνημεία και σημεία ενδιαφέροντος

1. Άγιος Αντώνιος και Λαογραφικό Μουσείο (Μύρτος)
2. Άγιος Βασίλειος (Μύρτος)
3. Ευαγγελισμός της Θεοτόκου (Γδόχεια)
4. Κάτω Σύμη
5. Άγιος Γεώργιος (Πάνω Σύμη)
6. Ναός Μεταμορφώσεως, Κοιμήσεως και Ιωάννη Προδρόμου
7. Ιερό του Ερμή (Σύμη)
8. Άγιοι Απόστολοι (Λάπαθος)
9. Μονή Παναγίας Καρυδιανής

10. Φαράγγι Σαρακίνας
11. Τετράτοξη Γέφυρα (Ποταμός Μύρτους)
12. Φούρνου Κορφή
13. Μύρτος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η μέθοδος η οποία χρησιμοποιείται για την διεξαγωγή μιας ερευνητικής διαδικασίας κατέχει σημαντικό ρόλο και ακολουθεί ένα συγκεκριμένο μεθοδολογικό πλαίσιο. Έχει ως στόχο την έρευνα παραγόντων και την καταγραφή συμπερασμάτων, αναφέροντας βέβαια προτάσεις και λύσεις στα προβλήματα όπου προκύπτουν.

Στη συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία σκοπός μας είναι «*η διερεύνηση των προοπτικών ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού στο Δήμο Ιεράπετρας*». Για την διεξαγωγή της έρευνας, πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα με την μέθοδο των συνεντεύξεων σε βάθος. Δημιουργήθηκε ερωτηματολόγιο - οδηγός συνέντευξης περιλαμβάνοντας οκτώ ερωτήσεις ανοιχτού τύπου².

Πραγματοποιήθηκε συνέντευξη με τον Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Ιεραπότνης και Σητείας κ. Κύριλλο θεωρώντας ότι είναι ο πλέον αρμόδιος για να συμβάλλει στη διαφώτιση του ερευνητικού αντικειμένου. Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στις 2 Μαΐου 2018.

²Το ερωτηματολόγιο είναι διαθέσιμο στο Παράρτημα της πτυχιακής εργασίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει η συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας που πραγματοποιήθηκε με την διαδικασία συνέντευξης. Η παρακάτω παρουσίαση ακολουθεί την ροή του οδηγού συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε.

Σύμφωνα με τον Σεβασμιότατο Μητροπολίτη κ. Κύριλλο, υπάρχει μια ικανοποιητική ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού τα τελευταία χρόνια στην περιφέρεια του Δήμου Ιεράπετρας. Αποτελείται από μια πλούσια θρησκευτική παράδοση στην περιοχή και σε συνδυασμό με τα έθιμα που είναι συνυφασμένα με την λειτουργική ζωή της Ορθόδοξου Εκκλησίας και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, αποτελούν πόλο έλξης για αρκετούς επισκέπτες του νησιού μας. Αυτό έχει το αποτέλεσμα να υπάρχουν αρκετές δυνατότητες προώθησης αυτής της μορφής τουρισμού.

Ναοί και ιερές μονές αποτελούν τα σημαντικότερα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής. Αποτελούνται από πλούσιο τοιχογραφικό διάκοσμο παλαιότερων αιώνων που έχουν καταφέρει να σωθούν μέχρι και σήμερα. Μεγάλος είναι ο αριθμός ναών και μοναστηριακών συγκροτημάτων που έχουν διατηρηθεί στο πέρασμα του χρόνου. Άλλοι πάλι έχουν καταστραφεί είτε από πολιορκίες είτε από λεηλασίες και σήμερα αποτελούν μνημεία της περιοχής. Μας επισημαίνει βέβαια, ότι, έχει δρομολογηθεί η διαδικασία αναστήλωσης ναών σε συνεργασία με την Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

Μας εξηγεί ότι το μεγαλύτερο μέρος των επισκεπτών είναι Γερμανοί, ακολουθούν οι Ρώσοι, οι Γάλλοι, και οι Ιταλοί. Ένας μικρός αριθμός επισκεπτών προέρχεται από τις πρώην ορθόδοξες χώρες, όπως είναι η Ουκρανία, η Μολδαβία, η Ρουμανία και η Βουλγαρία. Η πλειοψηφία όμως είναι Ρωμαιοκαθολικοί και Προτεστάντες. Συνήθως έρχονται οικογενειακώς, ζευγάρια με ή χωρίς παιδιά, ηλικίας άνω των 50 ετών, έχουν υψηλό επίπεδο μόρφωσης και με σχετική οικονομική άνεση.

Υποστηρίζει ότι, ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη και την βιωσιμότητα της περιοχής. Αποτελεί αειφόρο τουρισμό

εφόσον λαμβάνει υπόψη τις τωρινές και μελλοντικές του επιπτώσεις, προσπαθώντας να ικανοποιήσει τις ανάγκες των επισκεπτών αλλά και των κοινοτήτων υποδοχής του τουρισμού. Δίνει έμφαση στην ισορροπία μεταξύ των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών πτυχών τουρισμού, δημιουργώντας έτσι το σεβασμό ανάμεσα στον επισκέπτη και τους ντόπιους κατοίκους. Όσοι εμπλέκονται με αυτή την εναλλακτική μορφή τουρισμού, προσπαθούν να ελαχιστοποιήσουν τις αρνητικές επιπτώσεις και να παράγονται κοινωνικά και οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία.

Ρωτώντας, αν ο θρησκευτικός τουρισμός έχει επηρεαστεί από την οικονομική κρίση, ο ερωτώμενος, μας απάντησε ότι, η οικονομική κρίση που έχει ξεσπάσει στην Ελλάδα έχει επηρεάσει και τον τουρισμό. Όμως, όχι σε τόσο μεγάλο βαθμό, καθώς η Κρήτη συνεχίζει να αποτελεί έναν από τους δημοφιλέστερους προορισμούς, ειδικά τους καλοκαιρινούς μήνες. Έχει παρατηρηθεί μάλιστα, μια αύξηση χρόνο με το χρόνο στον αριθμό των επισκεπτών των εκκλησιαστικών μνημείων. Μας εξηγεί ότι έχουν την ανάγκη να γνωρίσουν την Ορθόδοξη Εκκλησία και μας επισημάνει ότι δεν υπάρχει κάποιο ιδιαίτερο κόστος για τους επισκέπτες που κάνουν τις διακοπές τους και αποφασίζουν να επισκεφθούν τα θρησκευτικά μνημεία του τόπου μας.

Η Μητρόπολη Ιεραπότνης και Σητείας, για την ανάπτυξη και την προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή έχει προβεί σε κάποιες ενέργειες οι οποίες περιγράφονται παρακάτω:

- Έκδοση εντύπων: «Προσκυνητάριον Ιεράς Μονής Παναγίας Φανερωμένης Ιεράπετρας», το οποίο έχει μεταφραστεί στα Αγγλικά, στα Γαλλικά, και στα Ρώσικα, σε μεγάλο αριθμό αντιτύπων το κάθε ένα. Ακόμη, «Ιστορικόν Ιεράς Μονής Παναγίας Παπλινού Ιεράπετρας», «Ιερά Μονή Παναγίας Βρυωμένης Μεσελέρων Ιεράπετρας», «Ιστορικόν Εικόνοσ Παναγίας Ελεούσης Ιεράπετρας».
- Έκδοση εργασίας: «Θρησκευτικές Διαδρομές στο Νομό Λασιθίου».
- Δημιουργία ιστοσελίδας της Ιεράς Μητροπόλεως (www.imis.gr).
- Δημιουργία ετήσιου ημερολόγιου τσέπης, αφιερώνοντας κάθε χρόνο σε ιστορικά και αρχιτεκτονικά στοιχεία σημαντικών μνημείων της περιοχής.
- Έντυπη πολύγλωσση έκδοση με τίτλο «Χριστιανικά μνημεία της Κρήτης» με χρηματοδότηση από την Περιφέρεια Κρήτης και το πρόγραμμα «Πράσινη Ανάπτυξη».

Στην Κρήτη αλλά και στην περιοχή της Ιεράπετρας διασώζεται ένας μεγάλος αριθμός από εκκλησιαστικά μνημεία και βυζαντινές τοιχογραφημένες εκκλησίες που μπορούν να προσελκύσουν περισσότερους επισκέπτες στην περιοχή. Αυτό θα μπορούσε να συνδυαστεί με την περιήγηση των επισκεπτών και σε άλλα αξιοθέατα πολιτισμικού και φυσικού κάλους. Παράγοντες για την περαιτέρω ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ιεράπετρα που θεωρεί ο Σεβασμιότατος είναι η δημιουργία ενός δικτύου αρχαιολογικών, θρησκευτικών, πολιτιστικών πάρκων και πολιτιστικών διαδρομών διασύνδεσης των μοναστηριών και των παλαιών ναών, σε συνεργασία με την αρχαιολογική υπηρεσία αλλά και των επιχειρηματιών της περιοχής.

Ακόμη ένας σημαντικός παράγοντας είναι η βελτίωση των υποδομών του οδικού δικτύου και των υποδομών μέσα στην πόλη. Επίσης, επισημάνει πόσο σημαντική είναι η συνεργασία με τους τοπικούς φορείς και τις επιχειρήσεις που ασχολούνται με τον τουρισμό. Τέλος, η δημιουργία τουριστικών πακέτων θρησκευτικού περιεχομένου που θα αφορά όλη την Κρήτη αλλά και η δημιουργία στρατηγικού σχεδίου σε συνεργασία με τον Ε.Ο.Τ.³ σε θέματα προώθησης και προβολής θα ήταν σημαντικός παράγοντας.

Συνοψίζοντας, ο Σεβασμιότατος τόνισε πως ο θρησκευτικός τουρισμός θα τονώσει το τουριστικό προϊόν στην Κρήτη. Όπως επίσης επισήμανε τον ενθουσιασμό των τουριστών απέναντι στα θρησκευτικά μνημεία.

³ Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ–ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

6.1 Συμπεράσματα

Με βάση την έρευνα που διεξήχθη, προκύπτει ότι, οι επισκέψεις των τουριστών σε θρησκευτικά μνημεία αυξάνονται τα τελευταία χρόνια στην περιοχή της Ιεράπετρας. Αυτό συμβαίνει επειδή η περιοχή ποικίλει από θρησκευτικά ιστορικά μνημεία που έχουν σωθεί ανά τους αιώνες.

Μέσα από την συνέντευξη καταλάβαμε ότι η Ιεράπετρα είναι ένας ιδανικός προορισμός. Ο επισκέπτης οργανώνοντας τις διακοπές του μπορεί να συνδυάσει την επίσκεψη του σε αυτά τα ξεχωριστά θρησκευτικά μνημεία με την εξόρμηση στη φύση ή την χαλάρωση σε μια όμορφη παραλία.

Παρά τα θετικά που υπάρχουν στην περιοχή και την κάνουν έναν πολύ δημοφιλή προορισμό, καταλάβαμε ότι υπάρχει μια δυσκολία στην πρόσβαση των τουριστών. Η πόλη βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο της Κρήτης και το οδικό δίκτυο σε κάποια σημεία χρειάζεται βελτίωση. Ακόμη μέσα στην πόλη θα πρέπει οι αρμόδιες αρχές να συνεργαστούν έτσι ώστε να υπάρχει μια ομαλή και σωστή λειτουργία των υπηρεσιών της Ιεράπετρας.

Όσον αφορά την οικονομική κρίση στην Ελλάδα, η οποία έχει επηρεάσει όλους τους επαγγελματικούς κλάδους, έχει επηρεάσει και τον τουρισμό. Όμως με βάση την συνέντευξη καταλαβαίνουμε ότι ο θρησκευτικός τουρισμός, σαν εναλλακτική μορφή τουρισμού δεν έχει επηρεαστεί από την οικονομική κρίση.

6.2 Προτάσεις

Ο αριθμός των εκκλησιαστικών μνημείων που διασώζονται στην περιοχή αλλά και σε όλη την Κρήτη γενικότερα, είναι μεγάλος. Σε συνδυασμό με άλλες μορφές τουρισμού, μπορούν να δημιουργηθούν πάρκα πολιτιστικού, περιβαλλοντικού, αρχαιολογικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος σε συνεργασία με την αρχαιολογική υπηρεσία. Αυτά τα πάρκα θα έχουν την δυνατότητα περιήγησης σε μοναστήρια και

παλαιούς ναούς μέσα από συγκεκριμένες διαδρομές που περιλαμβάνουν τοπία μοναδικής ομορφιάς.

Η χαρτογράφηση όλων των μνημείων θρησκευτικού και προσκυνηματικού ενδιαφέροντος, σε συνεργασία της Ιεράς Μητρόπολης Ιεραπότνης και Σητείας και των τοπικών φορέων της πόλης, θα αποτελέσει ένα καλό τρόπο προώθησης και προβολής αυτών των μνημείων αυξάνοντας έτσι την επισκεψιμότητά τους.

Τέλος για την ανάπτυξη της περιοχής αλλά και του θρησκευτικού τουρισμού αντίστοιχα, θα πρέπει να βελτιωθούν άμεσα οι υποδομές του οδικού δικτύου της περιοχής, ούτως ώστε να γίνεται ευκολότερη η πρόσβαση των επισκεπτών στην πόλη της Ιεράπετρας.

6.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Φυσικά ένα ερευνητικό θέμα δεν μπορεί να εξαντληθεί στα πλαίσια μίας πτυχιακής εργασίας. Προτείνονται οι ακόλουθες έρευνες που θα μπορούσαν να γίνουν για την περαιτέρω διερεύνηση αυτής της ειδικής μορφής τουρισμού που γνωρίζει ιδιαίτερη ανάπτυξη παγκοσμίως:

- Επανάληψη της ίδιας έρευνας μετά από τρία χρόνια για να διαπιστωθεί η πορεία ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή της Ιεράπετρας
- Πραγματοποίηση ποιοτικών και ποσοτικών ερευνών και σε άλλα ενδιαφερόμενα μέρη (stakeholders) της περιοχής, όπως οι επισκέπτες θρησκευτικού τουρισμού για να διαπιστωθούν τα κίνητρα, οι ανάγκες και ο βαθμός ικανοποίησής τους, αλλά και στους τουριστικούς επιχειρηματίες της πόλης, τους ντόπιους κατοίκους και άλλους φορείς (Δήμος Ιεράπετρας κ.ά.).
- Διεξαγωγή αντίστοιχων ερευνών και σε άλλες περιοχές της Κρήτης ή ευρύτερα της Ελλάδας και σύγκριση των αποτελεσμάτων τους, καθώς και αναζήτηση καλών πρακτικών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Ανδριανάκης, Μ. και Γιαπιτσόγλου, Κ. (2012), *Χριστιανικά Μνημεία της Κρήτης*, Συνοδική Επιτροπή Θρησκευτικού Τουρισμού της Εκκλησίας Κρήτης: Μ.Κ.Ο. "Φιλοξενία", Ηράκλειο.
- Αποστόλα, Μ. (2009), «*Θρησκευτικός Τουρισμός*». Διαθέσιμο στο: <https://www.touristikiekpaideysi.gr/documents/religiontourism.pdf>
- Κέντρο επιχειρηματικής & Τεχνολογικής Ανάπτυξης Βορείου Αιγαίου, «*Πολιτιστικός & Θρησκευτικός Τουρισμός*».
- Λαγός, Δ. (2005), *Τουριστική Οικονομία*, Αθήνα, Κριτική.
- Λαγός, Δ. και Παππάς, Ν. (2005), “*Ανάπτυξη δραστηριοτήτων τουρισμού περιπέτειας στην Ελλάδα*”. Πρακτικά Εισηγήσεων επιστημονικού συνεδρίου με θέμα “5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αθλητικής Διοίκησης της Ελληνικής Εταιρείας Διοίκησης Αθλητισμού”. Πανεπιστήμιο Πατρών. Πάτρα 10-12/12/05, σελ. 222-228. Εκδόσεις ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ.
- Λαγός, Δ. και Χριστογιάννη, Π. (2006), Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα, Στο: Α. Βογιατζής (Συν.) «*Τιμητικός Τόμος Μαρίας Νεγρεπόντη-Δελιβάνη*» (σελ. 463-478), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Μκρτσιάν, Α. (2011), «*Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού στο Νομό Έβρου. Διερεύνηση παρούσας κατάστασης και προοπτικών ανάπτυξης*», ΤΕΙ Κρήτης, Τμήμα Εμπορίας και Διαφήμισης.
- Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λασιθίου & Τ.Ε.Ι. Κρήτης, (2010), «*Θρησκευτικές Διαδρομές στον νομό Λασιθίου*».
- Πακαλίδου, Σ. (2010), «*Θρησκευτικός Τουρισμός, αντίδοτο στην κρίση*», *ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ*, 7 Ιουλίου, σελ. 15.
- Τσερώτα, Γ. (2008), «*Ο Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα*», Πτυχιακή Εργασία, ΤΕΙ Κρήτης, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Ψαρουδάκης, Γ. και Παναγιωτάκης, Ν. (1999), *Εκκλησίες και Μοναστήρια Ιεράπετρας*, Δήμος Ιεράπετρας και Ι.Μ. Ιεραπύτνης & Σητείας, Ιεράπετρα.

Ξενόγλωσση

- Barber, R. (1993). *Pilgramages*. London: The Boydell Press.
- Collins-Kreiner, N. & Kliot, N. (2000). Pilgrimage tourism in the Holy Land: the behavioral characteristics of Christians pilgrims. *GeoJournal*, 50(1), 55-67.
- Fenell, A. D. (1999). *Ecotourism. An Introduction*. NY: Routledge.
- Guclu, Y. (1998). Turkey and Faith Tourism. *Journal of International Affairs*, 3(2).
- Levi, D. & Kocher, S. (2009). Understanding Tourism at Heritage Religious Sites. *Focus*, 6(1), 17- 21.
- Okhovat, H. (2010). A study on religious tourism industry management case study: Islamic republic of Iran. *International Journal of Academic Research*, 2(5), 302-307.
- Olsen, D. (2006). Management issues for religious heritage attractions. In D. Timothy & D. Olsen (Eds.) *Tourism, religion and spiritual journeys* (pp 104-118). New York: Routledge.
- Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 51-67.
- Shackley, M. (2001). *Managing sacred sites: service provision and visitor experience*. London: Continuum.
- Shackley, M. (2002). Space, sanctity and service; the English Cathedral as *heteropia*. *International Journal of Tourism Research*, 4(5), 345-352.
- Shani, A. Rivera, M. A. & Severt, D. (2007). To bring God's word to all people, The case of a religious theme-site, *TOURISM*, 55(1), 39 – 50.
- Shoal, N. (2000). Commodification and theming of the sacred: changing patterns of tourist consumption in the 'Holy Land'. In M. Gottdiner (Ed.), *New forms of consumption, consumers, culture and commodification* (pp. 251-265). Lanham: Rowman and Littlefield.

Πηγές από το Διαδίκτυο:

Βικιπαίδεια (2017). Ιεράπετρα, <https://el.wikipedia.org/wiki/Ιεράπετρα> [πρόσβαση 15/10/2017].

Ιερά Μητρόπολις Ιεραπότνης και Σητείας, <http://imis.gr/> [πρόσβαση 17/07/2017].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ – ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Η παρούσα έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια της πτυχιακής μου εργασίας στο Τμήμα Εμπορίας & Διαφήμισης του ΤΕΙ Κρήτης με τίτλο «Προοπτικές ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού στο Δήμο Ιεράπετρας». Σκοπός της πτυχιακής εργασίας είναι η ανάδειξη της σημασίας που έχει ο θρησκευτικός τουρισμός – ως ειδική μορφή τουρισμού – στην τουριστική ανάπτυξη της Ιεράπετρας, η διερεύνηση του βαθμού ανάπτυξής του και των δυνατοτήτων που υπάρχουν για περαιτέρω αξιοποίησή του και η διατύπωση προτάσεων πολιτικής για τη συστηματική του ανάπτυξη και προώθηση. Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι πολύ σημαντική και σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη συνεργασία σας.

Με εκτίμηση,
Μαρία Γσικανδυλάκη

Επιβλέπων καθηγητής: Νικόλαος Τριχάς

1. Σε ποιο βαθμό έχει αναπτυχθεί ο θρησκευτικός τουρισμός στο Δήμο Ιεράπετρας;
2. Ποια είναι τα σημαντικότερα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής που λειτουργούν ως πόλοι έλξης επισκεπτών;
3. Ποια είναι τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των επισκεπτών (εθνικότητα, θρήσκευμα, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, επίπεδο εκπαίδευσης, εισόδημα, κλπ);
4. Σε ποιο βαθμό ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να συμβάλει στην αειφορία και τη βιωσιμότητα της περιοχής (ανάπτυξη φιλική προς το περιβάλλον και τις τοπικές κοινωνίες);
5. Σε ποιο βαθμό έχει επηρεαστεί ο θρησκευτικός τουρισμός από την οικονομική κρίση;
6. Σε ποιες ενέργειες έχει προβεί η Μητρόπολη Ιεραπότνης και Σητείας για την ανάπτυξη και προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή; (π.χ. συντήρηση μνημείων, εκδόσεις, διαδίκτυο, συνεργασίες με φορείς, δημιουργία θρησκευτικών διαδρομών κλπ);
7. Ποιοι θεωρείτε ότι είναι οι κρίσιμοι παράγοντες για την περαιτέρω ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ιεράπετρα; (π.χ. συντήρηση θρησκευτικών μνημείων, ένταξη σε προγράμματα χρηματοδότησης, δικτύωση – συνεργασίες με φορείς και επιχειρήσεις, βελτίωση γενικότερων υποδομών, μεγαλύτερη-

στοχευμένη προβολή, δημιουργία τουριστικών πακέτων θρησκευτικού περιεχομένου, πραγματοποίηση ερευνών-μελετών, κλπ)

8. Άλλα σχόλια – προτάσεις;

Σας ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας!!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Συνέντευξη Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ιεραπότνης & Σητείας κ. Κυρίλλου

-Σε ποιο βαθμό έχει αναπτυχθεί ο θρησκευτικός τουρισμός στο Δήμο Ιεράπετρας;

-Ο θρησκευτικός τουρισμός έχει αναπτυχθεί ικανοποιητικά τα τελευταία χρόνια στην περιφέρεια του Δήμου Ιεράπετρας και ευρύτερα στην Ιερά Μητρόπολη Ιεραπότνης και Σητείας. Η Ανατολική Κρήτη, και ιδιαίτερα η περιοχή της Ιεράπετρας, έχει μακρά και πλούσια θρησκευτική παράδοση. Ακόμη και στα πιο απομακρυσμένα και δυσπρόσιτα σημεία της Επαρχίας υπάρχουν παλαιές μεταβυζαντινές εκκλησίες, πολλές από τις οποίες με σημαντικές και σπουδαίες τοιχογραφίες. Τα εκκλησιαστικά μνημεία και τα μοναστήρια της περιοχής, σε συνδυασμό με τα πλούσια έθιμα που είναι συνυφασμένα με τη λειτουργική ζωή της Ορθόδοξου Εκκλησίας και την καθημερινή ζωή των κατοίκων της, αποτελούν πόλο έλξης για αρκετούς από τους χιλιάδες επισκέπτες του νησιού μας. Επομένως, υπάρχουν πολλές δυνατότητες και ευόιωνες προοπτικές για την περαιτέρω ανάπτυξη και προώθηση αυτής της μορφής του τουρισμού, δεδομένου ότι η ευρύτερη περιοχή της Ιεράπετρας διαθέτει παλαιά και ιστορικά μοναστήρια και σημαντικά εκκλησιαστικά μνημεία, πολλά από τα οποία έχουν αναστηλωθεί και συντηρηθεί κατάλληλα και η πρόσβαση σε αυτά είναι σχετικά εύκολη.

-Ποια είναι τα σημαντικότερα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής της Ιεράπετρας, που λειτουργούν ως πόλοι έλξης επισκεπτών;

-Τα σημαντικότερα μνημεία της περιοχής που προσελκύουν επισκέπτες, Έλληνες και αλλοδαπούς, είναι τα ακόλουθα:

Α΄ Ιερές Μονές

-Η Ιερά Μονή Παναγίας Φανερωμένης Γουρνιών Ιεράπετρας, η ίδρυση της οποίας χρονολογείται από τον 12ο αι. και προσελκύει τους περισσότερους προσκυνητές και επισκέπτες κάθε καλοκαίρι στο Νομό Λασιθίου. Ιδιαίτερα κατά την παραμονή και ανήμερα της πανηγύρεως του μοναστηριού, στις 15 Αυγούστου, εκατοντάδες πιστοί συρρέουν στο μοναστήρι, που δεσπόζει σαν αετοφωλία πάνω στα ανεμοδραμένα και βραχώδη υψίπεδα του Λασιθίου. Οι επισκέπτες, εντόπιοι και ξένοι, απολαμβάνουν

παράλληλα τη γαλήνη που προσφέρει το μοναστήρι αλλά και την άπλετη θέα προς στον Κόλπο του Μεραμπέλλου από την υπερυψωμένη αυλή του. Επίσης, η Μονή διαθέτει ξενώνα στον οποίο διαμένουν οι πιστοί που κάνουν «Δεκαπεντάρη», δηλ. μένουν και τις δεκαπέντε ημέρες πριν την πανήγυρη της εορτής της Κοιμήσεως και προετοιμάζονται με νηστεία και προσευχή. Το μοναστήρι της Παναγίας της Φανερωμένης, ή της Κυρίας Φανερωμένης, αποτέλεσε εδώ και περισσότερους από οκτώ αιώνες ένα προπύργιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας και του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, και ταυτόχρονα ορμητήριο και καταφύγιο των επαναστατών της Κρήτης κατά τα δύσκολα χρόνια της ενετικής και τουρκικής κατοχής και σκλαβιάς. Το φρουριακού τύπου κτιριακό συγκρότημα, με επίκεντρο το κατάγραφο Καθολικό της Μονής, που είναι προέκταση του σπηλαιού που βρέθηκε η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας της Φανερωμένης, σύντομα θα συντηρηθεί και θα ανακαινισθεί με τη στήριξη της Περιφέρειας Κρήτης, καθώς η Ιερά Μητρόπολη Ιεραπύτνης και Σητείας προχώρησε πρόσφατα στην επικαιροποίηση της μελέτης του έργου συντήρησης της ιστορικής αυτής Μονής μας. Η Μονή είναι εν ενεργεία ανδρική και σ' αυτήν εγκαταβιώνουν δύο Πατέρες.

Η Μονή Παναγίας της Εξακουστής στις Μάλλες Ιεράπετρας. Είναι εν ενεργεία γυναικεία ιερά Μονή και εγκαταβιώνουν σήμερα τρεις αδελφές. Ανοικοδομήθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα στο σημείο που βρέθηκε μία εικόνα της Παναγίας από τον Όσιο Χατζη-Ανανία Μπαρμπεράκη, ο οποίος ήταν μαθητής του Αγίου Ιωσήφ του Γεροντογιάννη και επιτελούσε πολλά θαύματα. Οι κάτοικοι της περιοχής ευλαβούνται την Παναγία της Εξακουστή, η οποία είναι γνωστή, δηλ. ξακουσμένη για τα πολλά θαύματα που επιτελεί. Πανηγυρίζει στην εορτή του Γενεσίου της Θεοτόκου στις 8 Σεπτεμβρίου.

-Η Ιερά Μονή Παναγίας Βρυωμένου, που σήμερα είναι Ενοριακή Μονή, υπάγεται δηλ. στην Ενορία Μεσελέρων, με το κατάγραφο καθολικό της και επιγραφή που αναφέρει ως έτος τοιχογράφησης του ναού το 1410 μ.Χ. Παρόλο που ελάχιστα στοιχεία είναι γνωστά από την παλαιότερη ιστορία της Μονής, για τον κτήτορα και τούς μοναχούς που ασκήτευσαν στη Μονή την πρώτη περίοδο της λειτουργίας της, κατά τον 16ο αιώνα, καθώς η Ιερά Μονή Βρυωμένου αναφέρεται σε νοταριακό έγγραφο του 1548. Σύμφωνα με την παράδοση, το μοναστήρι, όχι μόνο λειτουργούσε κατά τα δύσκολα χρόνια της Τουρκοκρατίας, αλλά και ήταν τόπος φιλοξενίας και υπόθαλψης των επαναστατών από τούς μοναχούς. Η ερήμωση της Μονής υπολογίζεται ότι έγινε πριν από την μεγάλη ελληνική επανάσταση του 1821. Μια άλλη παράδοση όμως αναφέρει ότι κατά το 1821 πραγματοποιήθηκε εκεί η πρώτη συνέλευση των οπλαρχηγών

της Ανατολικής Κρήτης, με αποτέλεσμα οι Τούρκοι να πολιορκήσουν το μοναστήρι και να το καταλάβουν, ενώ οι μοναχοί κατέφυγαν σε κάποιο κοντινό σπήλαιο.

-Η Ιερά Μονή της Παναγίας Παπλινού, που βρίσκεται ανατολικά της πόλης της Ιεράπετρας, στην περιοχή Καθαράδες, πιθανότατα κτίστηκε κατά την Ενετοκρατία. Στον παλιό ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου έχει προστεθεί ένα κλίτος αφιερωμένο στον Άγιο Φανούριο. Η Μονή ήταν γυναικεία τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, οπότε, μετά την Επανάσταση του 1821, ο σκληρός γενίτσαρος Μεχμέτ Πιλαβάς με τους ομόθρησκους τους, κατέσφαξαν τις καλόγριες, αφού πρώτα τις βιάσαν και ύστερα τους έκοψαν τα στήθη, και λεηλάτησαν το μοναστήρι. Μετά την καταστροφή η Μονή υπήχθη στην Ιερά Μονή Τοπλού Σητείας

Η Μονή, που ανήκει σήμερα στην Ενορία Βαϊνιάς, είναι ενοριακή και δέχεται πολλούς επισκέπτες τον μήνα Αύγουστο, όπου «δεκαπεντίζουν» πολλοί ντόπιοι προσκυνητές με αποκορύφωμα την πανήγυρη της 15ης Αυγούστου.

Η Ιερά Μονή Αγίων Πάντων Αγιασμένου που ανοικοδομήθηκε το έτος 1891 λίγα χιλιόμετρα βόρεια της Ιεράπετρας σε σημείο που ανακαλύφθηκαν τα άγια λείψανα αγνώστου Αγιασμένου Αγίου, εξ ου και η ονομασία. Υπήρξε η πρώτη κατοικία του Επισκόπου Ιεράς και Σητείας Αμβροσίου Σφακιανάκη (1890-1929). Πανηγυρίζει την ημέρα επετείου των εγκαινίων Κυριακή του Θωμά και κατά την εορτή των Αγίων Πάντων. Σήμερα είναι εν ενεργεία γυναικεία Ιερά Μονή και οι ντόπιοι κάτοικοι ευλαβούνται ιδιαίτερα τον άγνωστο Άγιο.

Ιερό Ησυχαστήριο Αναστάσεως του Κυρίου Άξιόν Εστί Ιεράπετρας. Είναι νεώτερο Μοναστήρι (Ησυχαστήριο). Είναι εν ενεργεία γυναικεία Ιερά Μονή, γνωστή σε όλην την Κρήτη για το πνευματικό έργο που επιτελεί, υπό την πνευματική καθοδήγηση του κτήτορος Γέροντος Αναστασίου.

Β΄ Ναοί εντός της πόλεως της Ιεράπετρας

-Ο περικαλλής Ιερός Μητροπολιτικός Ναός Αγίου Γεωργίου μέσα στην πόλη της Ιεράπετρας, που είναι βασιλική μετά τρούλου και βρίσκεται στο κέντρο της πόλης και έχει κτιστεί το 1856 μ.Χ. στη θέση αρχαίου ναού. Ο λιθόκτιστος ανακαινισμένος και συντηρημένος ιερός Ναός έχει σημαντικά αρχιτεκτονικά στοιχεία, όπως η νότια πύλη του διακοσμείται με ωραίες λιθόγλυπτες παραστάσεις και προσελκύει πλήθος

επισκεπτών, καθώς βρίσκεται στον αστικό ιστό της πόλης της Ιεράπετρας και είναι ο προστάτης και πολιούχος της.

-Ο μεγαλοπρεπής Ιερός Καθεδρικός Ναός Αγίας Φωτεινής Ιεράπετρας, που δεσπόζει στην ανατολική πλευρά της πόλεως, δίπλα από τα Γραφεία της Ιεράς Μητροπόλεως Ιεραπότνης και Σητείας, τον οποίο επισκέπτονται πολλοί τουρίστες που διαμένουν στα κοντινά ξενοδοχειακά συγκροτήματα.

-Ο Ιερός Ναός της Παναγίας της Ελεούσας στο κέντρο του πρώτου νέου σχεδίου της πόλης, όπου φυλάσσεται η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας της Ρεϊσδεριανής, που μετέφεραν το 1922 οι ξεριζωμένοι Μικρασιάτες πρόσφυγες στην Ιεράπετρα και αποτελεί πιστό αντίγραφο της εικόνας του «Άξιον Εστί» του Πρωτάτου του Αγίου Όρους.

Ο Ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στην λεγόμενη «Κάτω Μερά» της πόλεως στο λιμάνι. Είναι ίσως ο παλαιότερος σωζόμενος ιερός ναός, με σπουδαίο περίτεχνο τέμπλο και φορητές μεταβυζαντινές εικόνες.

Επίσης, σπουδαίοι ναοί παλαιοί στον ιστό της παλιάς πόλης της Ιεράπετρας που κεντρίζουν το ενδιαφέρον, κυρίως των τουριστών, είναι ο ναός του Αγίου Νικολάου (18ος αι) με σημαντικές εικόνες και τέμπλο, ο ναός του Αγίου Σπυρίδωνος (20ός αι) και ο ναός του Αγίου Ιωάννου, κτισμένος σε παλαιότερο ναό που είχε μετατραπεί σε τζαμί.

Αξίζει επιπλέον να αναφέρουμε την «Παναγία του Καλέ» (εορτάζει των Εισοδίων 21 Νοεμβρίου), απέναντι από το ιστορικό φρούριο της πόλης στο λιμάνι, που η παράδοση αναφέρει ότι επί Ενετοκρατίας στη θέση αυτή υπήρχε Ρωμαιοκαθολικός ναός, όπου εκκλησιαζόταν ο φρούραρχος των Ενετών κατακτητών αλλά και η αρχόντισσα σύζυγός του.

Β΄ Ναοί εκτός της πόλεως της Ιεράπετρας

-Ο Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου και Αγίου Χαραλάμπους Επισκοπής (τρουλαίος ναός, πρώην λουτρό-βαπτιστήριο χωρίς τοιχογραφίες). Το κλίτος του Αγίου Γεωργίου είναι ένα μεσοβυζαντινό κτίσμα με μεγάλο μαστοειδή τρούλο που πατεί σε ορθογώνια βάση. Η ανατολική ανίδα χρησιμοποιείται ως ιερό βήμα του ναού, ενώ στη δυτική έχει ανοιχθεί η μεταγενέστερη κεντρική είσοδος του. Το μνημείο, που στη νότια πλευρά προστέθηκε κατά τον 16ο αι. το μονόχωρο, καμαροσκέπαστο κλίτος του Αγίου Χαραλάμπους, χρονολογείται τον 11ο αι. Απέναντι βρίσκεται ο Ναός της Ζωοδόχου Πηγής, που κτίστηκε στη θέση του Καθεδρικού Ναού της «Παναγίας της Εφτάτρουλλης», η οποία κατεδαφίστηκε στις αρχές του 20ού αι. και που συνδεόταν

άμεσα με το λουτρό της Επισκοπής Ιεράπετρας και με το τότε επισκοπικό συγκρότημα. Είναι ο αρχαιότερος ναός της Επαρχίας Ιεράπετρας

Σημαντικά τοιχογραφημένα εκκλησιαστικά μνημεία του τόπου μας, που ακόμα και σήμερα μιλούν στην ψυχή του προσκυνητή και εντυπωσιάζουν κάθε επισκέπτη, είναι οι παρακάτω Ιεροί Ναοί:

-Αγίου Γεωργίου Επάνω Σύμης Ιεράπετρας, που κτίστηκε το 1456 μ.Χ. λίγο μετά την άλωση της Κων/πόλεως, με τοιχογραφίες του Μανουήλ Φωκά.

-Παναγίας Κεράς Κάτω Σύμης Βιάννου, όπου διασώζεται τμήμα τοιχογραφίας.

-Αγίου Γεωργίου Μεταξοχωρίου, με υπολείμματα τοιχογραφιών από τα τέλη 14ου ή τις αρχές 15ου αι.

-Αγίου Γεωργίου στη Λούτρα Μαλλών, με εσωτερικό τοιχογραφικό διάκοσμο εξαιρετικής ποιότητας, Αγίου Νικολάου Μαλλών, που είναι τοιχογραφημένος ναός σταυρόσχημος και της Παναγίας της Μεσοχωρίτισσας Μαλλών, που επίσης είναι αγιογραφημένος ναός με τοιχογραφίες δύο φάσεων, του β' μισού του 14ου αι. και του 1433-34.

-Αγίου Γεωργίου και Αγίου Νικολάου Ανατολής, που αποτελούν συνενωμένο δίκλιτο ναό με τοιχογραφίες από τα τέλη του 14ου αι., Αγίων Αποστόλων στα Κάτω Καρκάσα, όπου έδρασε ο λόγιος αντιρρητικός μοναχός και συγγραφέας Νείλος Δαμηλάς και σώζεται μέρος του εσωτερικού διάκοσμου και Σωτήρος Χριστού (Μεταμορφώσεως του Σωτήρος) στα Πάνω Καρκάσα. Να σημειώσουμε ότι προσπαθούμε να ξεκινήσουμε την αποκατάσταση των δύο τελευταίων ναών στα Καρκάσα της Ενορίας Ανατολής.

-Αγίου Γεωργίου στα «Καλαθιανά» Καλαμαύκας και ο ναός του Τιμίου Σταυρού Καλαμαύκας, που αποτελεί το αρχαιότερο δείγμα τοιχογραφημένου ναού της περιοχής που χρονολογείται πριν από τον 13ο αιώνα.

-Αγίας Μαρίνης Μεσελέρων, που αποτελεί τον νεκροταφειακό ναό με τοιχογραφίες του 14ου αι. και Αγίου Γεωργίου Μεσελέρων με σημαντικό εσωτερικό διάκοσμο αρχαιότερο του 14ου αι.

-Αγίου Γεωργίου στο Καπίστρι (Σταυρός), που έχει συντηρηθεί κατάλληλα και διαθέτει κεραμικό διάκοσμο μοναδικό στην περιοχή, καθώς προέρχεται από τα κέντρα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, και με νάρθηκα σε σχήμα T, όπου διασώζονται τοιχογραφίες. Ακόμα, στο Καπίστρι βρίσκεται η Αγία Άννα, που είναι γκρεμισμένο μνημείο και σε συνεργασία με την 13η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων έχει δρομολογηθεί η αναστήλωση του ναού, του Αγίου Μάμα και της Παναγίας στο Γουρνί, που είναι κατάγραφος δίχωρος Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου και Αναλήψεως του Κυρίου,

καθώς και της Παναγίας Κεραγραμμένης, που αποτελεί ένα κατάγραφο μνημείο με εξαιρετικές τοιχογραφίες.

-Αγίου Γεωργίου Καλού Χωριού Μεραμβέλλου με δύο παλαιές τοιχογραφίες.

-Αγίου Γεωργίου Άσσαρης, παλαιάς Μονής και σήμερα Μετοχίου της Ιεράς Μονής Φανερωμένης, με ιδιαίτερο διάκοσμο και σπάνια παράσταση της Κοιμήσεως του Οσίου Εφραίμ.

-Αγίου Στεφάνου με τοιχογραφημένη την Κόγχη του Ιερού Βήματος, καθώς και Αγίου Στεφάνου, στην Ενορία Μοναστηρακίου.

-Αγίας Άννης Θρυπτής, σπουδαίο σύνολο τοιχογραφιών, που χρήζουν συντήρησης.

-Μεταμορφώσεως Σωτήρος Ορεινού με τοιχογραφίες του 14ου αι. και Αγίου Γεωργίου Σχινοκαψάλων με λίγες ασυντήρητες τοιχογραφίες.

-Στην Ενορία Καβουσίου, ο κατάγραφος ναός του Αγίου Γεωργίου, οι Άγιοι Απόστολοι, που τοιχογραφήθηκαν σε δύο φάσεις, η Αγία Ειρήνη στην «Αύγο» με σπουδαίο τοιχογραφικό διάκοσμο, ο Άγιος Αντώνιος και ο κοιμητηριακός ναός Ζωοδόχου Πηγής, με την παράσταση των 24 οίκων του Ακαθίστου Ύμνου.

Ακόμα σημαντικοί ναοί είναι οι παλαιές Μονές, που σήμερα είναι Ενοριακές, Σωτήρος Χριστού (Μεταμορφώσεως του Σωτήρος) στην Ψάθη (στο Ψυχρό Αγ. Ιωάννου), όπου διέμεινε ο γνωστός λόγιος Μοναχός Αγάπιος Λάνδος, Παναγίας Παντανάσσης στη Βαγιωναία Νέας Ανατολής, Παναγίας Αρμού στις Μάλλες, Παναγίας Καρυδιανής στους Μύθους, Αγίας Παρασκευής στο Ψαθί Καλαμαύκας, Αγ. Γεωργίου (Καστελάνο) και Αγίου Γεωργίου Καλαμαύκας, Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Επάνω Χωριού, Αγ. Δημητρίου στο «Χαυγά» Καλογέρων, Κυριακού Ανατολής, Αγίας Παρασκευής στο Καμινάκι, Αγίας Παρασκευής στο Ψαθί, Υπεραγίας Θεοτόκου (Καρδιώτισσας) και Αγίου Γεωργίου στις Δρυές της Ενορίας Ανατολής, Αγίου Αντωνίου Μακρυλίας, Αγίου Αντωνίου Καβουσίου και Παναγίας στο Θόλος Καβουσίου. Αυτά είναι μερικά από τα παλαιά μοναστήρια που λειτούργησαν κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας στην περιοχή Ιεράπετρας. Όλες τις παραπάνω εκκλησίες επισκέφθηκε ο Ιταλός περιηγητής Giuseppe Gerola, μεταξύ των ετών 1900-1902, οπότε και κατέγραψε τις περισσότερες Βυζαντινές και μεταβυζαντινές τοιχογραφημένες εκκλησίες της Κρήτης.

-Ποια είναι τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των επισκεπτών (εθνικότητα, θρήσκευμα, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, επίπεδο εκπαίδευσης, εισόδημα, κλπ);

-Οι περισσότεροι επισκέπτες των Μοναστηριών και των εκκλησιαστικών μνημείων μας είναι Γερμανοί και ακολουθούν οι Ρώσοι, οι Γάλλοι και οι Ιταλοί. Επίσης, εκτός από τους Έλληνες, ένα μικρό μέρος επισκεπτών προέρχονται από τις πρώην Ορθόδοξες Ανατολικές χώρες, όπως Ουκρανία, Μολδαβία, Ρουμανία, Βουλγαρία, ωστόσο η συντριπτική πλειοψηφία των ξένων επισκεπτών είναι Ρωμαιοκαθολικοί και Προτεστάντες. Η πλειοψηφία τους έρχονται οικογενειακώς, δηλ. ανδρόγυνα με ή χωρίς παιδιά. Συνήθως έχουν ηλικία άνω των 50 ετών, υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και σχετική οικονομική άνεση.

-Σε ποιο βαθμό ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να συμβάλλει στην αειφορία και τη βιωσιμότητα της περιοχής (ανάπτυξη φιλική προς το περιβάλλον και τις τοπικές κοινωνίες);

-Είναι πασιφανές ότι ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη, την πρόοδο, στην άνθιση και στη βιωσιμότητα της περιοχής.

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί αειφόρο τουρισμό, αφού η όποια τουριστική ανάπτυξη λαμβάνει πλήρως υπόψη τις τωρινές και τις μελλοντικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές του επιπτώσεις, ικανοποιώντας τις ανάγκες των επισκεπτών και των κοινοτήτων υποδοχής του τουρισμού. Δίνει έμφαση στην ισορροπία μεταξύ των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών πτυχών του τουρισμού, καλλιεργώντας τον σεβασμό μεταξύ των τουριστών και ντόπιων κατοίκων. Οι εμπλεκόμενοι με αυτήν την εναλλακτική μορφή τουρισμού προσπαθούν να υπάρξει ελαχιστοποίηση των όποιων αρνητικών επιπτώσεων και να παράγονται τα μεγαλύτερα κοινωνικά και οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία, μέσα από τη σύνδεση με τη ζωή της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας και την τοπική κοινωνία.

Τα έθιμα της Καθαράς Δευτέρας, του Πάσχα και τα πανηγύρια όλου του έτους για τον επισκέπτη μπορούν να αποτελέσουν ένα εντυπωσιακό βίωμα. Ειδικότερα, τα πανηγύρια του καλοκαιριού, όπως είναι οι εορτές της Πεντηκοστής, του Αγίου Πνεύματος, των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, των Αγίων Αναργύρων, της Αγίας Μαρίνης, του Προφήτη Ηλία, της Αγίας Άννας, της Αγίας Παρασκευής, του Αγ.

Παντελεήμονος, του Αγίου Σίλα, της Μεταμορφώσεως Σωτήρος, της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, του Τιμίου Προδρόμου, του Γενεσίου της Θεοτόκου, του Τιμίου Σταυρού, της Αγίας Σοφίας και του Αγίου Ιωάννου Θεολόγου αποτελούν μοναδικές ευκαιρίες υπαίθριας επικοινωνίας, ανανέωσης των σχέσεων και πηγή πνευματικού ανεφοδιασμού των κατοίκων και των επισκεπτών της περιοχής.

Οι πετρόκτιστες εκκλησίες μας είναι η έκφραση της ψυχής του λαού μας, που έκτιζε με τα υλικά της φύσης και σε αρμονία με το περιβάλλον, χωρίς αρχιτεκτονικά σχέδια και οικονομικό πρόγραμμα και χωρίς να γνωρίζει ότι το αποτέλεσμα είναι αυτό που σήμερα ονομάζεται «αειφόρος ανάπτυξη».

Όπως σε όλη την Κρήτη, έτσι και στην Ιερά Μητρόπολή μας και ιδιαίτερα στην περιοχή της Ιεράπετρας, ο επισκέπτης θα συναντήσει προσκυνητές που περπατάνε ώρες για ν' ανέβουν στη Μονή Παναγίας Φανερωμένης Ιεράπετρας, μάνες να σηκώνουν τα μωρά παιδιά τους, άλλες ξυπόλητες, κρατώντας το τάξιμό τους, προσκυνητές σ' ένα ξωκκλήσι στο βουνό, κι εκεί μετά τη Θεία Λειτουργία ή τον Εσπερινό-Παράκληση μοιράζονται τον άρτο ή ακόμα και τα εδέσματά τους με όλους τους παρισταμένους, πίνουν μία ρακί και εύχονται και του χρόνου. Επίσης, ο τουρίστας ανακαλύπτει πολλές φορές, εκτός από τη θαυματουργή εικόνα, πηγή με αγίασμα όπου όλες τις εποχές οι άνθρωποι αυτού του τόπου προστρέχουν.

Ιδιαίτερώς στα μοναστήρια της Παναγίας, που κατά τις ημέρες του Δεκαπενταύγουστου συρρέουν εκατοντάδες πιστοί, παρόλο που είναι πάνω από όλα τόποι θρησκευτικοί, δεν παύουν να είναι και σημαντικά σημεία οργάνωσης του χώρου και θεσμοί ιδιαίτερης οικονομικής, κοινωνικής, εκπαιδευτικής, πολιτιστικής, ακόμη και τουριστικής σημασίας, που συντελούν στην προβολή και προαγωγή της τοπικής κοινωνίας μας.

Σε ποιο βαθμό έχει επηρεαστεί ο θρησκευτικός τουρισμός από την οικονομική κρίση;

-Μέχρι σήμερα η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε το 2008 στην παγκόσμια αγορά και δημιούργησε μια έντονη οικονομική κρίση στη χώρα μας έχει επιδράσει ως ένα βαθμό και στον τουρισμό, που είναι αδιαμφισβήτητα ένας από τους σημαντικότερους κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Ωστόσο, η τουριστική δραστηριότητα και ειδικά ο θρησκευτικός τουρισμός επηρεάστηκε σε μικρότερο βαθμό, καθώς η Κρήτη συνεχίζει να αποτελεί έναν από τους δημοφιλέστερους καλοκαιρινούς προορισμούς.

Είναι σημαντικό ότι ο αριθμός των αλλοδαπών επισκεπτών των εκκλησιαστικών μνημείων του τόπου μας αυξάνεται από χρόνο σε χρόνο. Αυτό οφείλεται στην εσωτερική ανάγκη τους να γνωρίσουν τα μνημεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που αποπνέουν το πνεύμα της καταλλαγής, της συμφιλίωσης, του διαλόγου και του σεβασμού μεταξύ λαών, σε μια εποχή που επικρατεί ο άκρατος θρησκευτικός φανατισμός. Η είσοδος ενός επισκέπτη σε ένα ταπεινό ξωκλήσι ή μοναστήρι είναι μια ευκαιρία προσέγγισης της ορθόδοξης παράδοσης και μαρτυρίας που κουβαλά η αγιοτόκος και ηρωτόκος Κρήτη. Μοναστήρια, τόποι προσκυνήματος, εκκλησιαστικά μνημεία και διάσπαρτα εξωκκλήσια δημιουργούν ιερό δέος στους επισκέπτες τους.

Είμαι αυτόπτης μάρτυρας γεγονότος, όπου ο άσχετος και μη θρησκευόμενος δυτικοευρωπαίος μπαίνει στο ιερό σπήλαιο της Παναγίας της Φανερωμένης και δεν θέλει να βγει, γιατί όπως λέει αισθάνεται μία άλλη αύρα, μία «θετική ενέργεια», όπως δυστυχώς σήμερα συνηθίζουμε και εμείς οι Ορθόδοξοι να λέμε. Αυτό όμως είναι η χάρη του Θεού, η ευλογία της Παναγίας, που αισθάνονται όλοι οι επισκέπτες και οι προσκυνητές.

Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ειδικά ο θρησκευτικός τουρισμός δεν έχει ιδιαίτερο κόστος για τους ξένους επισκέπτες που έρχονται προγραμματισμένα στον τόπο μας και αποφασίζουν να περιηγηθούν και στα μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος, οπότε δεν μπορούμε να πούμε ότι παρατηρήθηκε κάποια μείωση της προσέλευσης τους στα Μοναστήρια και στους ναούς-μνημεία της Ι. Μητροπόλεώς μας.

-Σε ποιες ενέργειες έχει προβεί η Μητρόπολη Ιεραπότνης και Σητείας για την ανάπτυξη και προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή; (π.χ. συντήρηση μνημείων, εκδόσεις, διαδίκτυο, συνεργασίες με φορείς, δημιουργία θρησκευτικών διαδρομών κλπ);

-Η Ιερά Μητρόπολη Ιεραπότνης και Σητείας, αναγνωρίζοντας τη μεγάλη σημασία του θρησκευτικού τουρισμού, ως ειδική μορφή τουρισμού που μπορεί να προσελκύσει εντόπιους και ξένους επισκέπτες στον τόπο μας, έχει κατά καιρούς αναλάβει σημαντικές πρωτοβουλίες ανάπτυξης και προώθησης του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή. Ενδεικτικά αναφέρουμε την έκδοση των εντύπων *«Προσκυνητάριον Ιεράς Μονής Παναγίας Φανερωμένης Ιεράπετρας»*, *«Ιστορικόν Ιεράς Μονής Παναγίας Παπλινού Ιεράπετρας»*, *«Ιερά Μονή Παναγίας Βρυωμένης Μεσελέρων Ιεράπετρας»*, *«Ιστορικόν*

Εικόνας Παναγίας Ελεούσης Ιεράπετρας», εκ των οποίων το πρώτο έχει μεταφραστεί στα Αγγλικά, στα Γαλλικά και στα Ρώσικα, σε χιλιάδες αντίτυπα το καθένα.

Σημαντικό μέσο προβολής και προώθησης του Θρησκευτικού Τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή της Ιεράπετρας αποτελεί και η εργασία «*Θρησκευτικές διαδρομές στον Νομό Λασιθίου*», το οποίο εκδόθηκε το έτος 2010 σε συνεργασία των δύο Ιερών Μητροπόλεων της Περιφερειακής Ενότητας Λασιθίου, Ιεραπότνης και Σητείας και Πέτρας και Χερρονήσου, με την πρώην Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λασιθίου και το Τ.Ε.Ι. Κρήτης. Το υλικό που περιλαμβάνεται έχει συναχθεί με τη βοήθεια των δύο Μητροπόλεων του Νομού Λασιθίου, της 13ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και πολλών εθελοντών και το υλικό είναι δομημένο έτσι ώστε να παρέχεται ο μέγιστος βαθμός ευκολίας στη χρήση του.

Επίσης, στην ιστοσελίδα της Ιεράς Μητροπόλεώς μας (www.imis.gr) έχουμε αναρτήσει τα ιστορικά μνημεία της Τοπικής μας Εκκλησίας, με αντίστοιχο φωτογραφικό υλικό, την ιστορία και πληροφορίες σχετικά με το μνημείο, όπως όνομα και τηλέφωνο του υπεύθυνου Εφημερίου κλπ.

Επιπλέον, πριν δύο χρόνια, στο πλαίσιο υλοποίησης σχετικού προγράμματος του Leader με τίτλο «Σήμανση σε Θρησκευτικά Μνημεία» τοποθετήσαμε πινακίδες με πληροφορίες των μνημείων των Τοπικών Κοινοτήτων της ευρύτερης περιοχής Ιεράπετρας και έτσι σημάνθηκαν με πινακίδες κατεύθυνσης και με ειδικά σύγχρονα δίγλωσσα στάντς όλα τα μνημεία των Ενοριών που μας επέτρεπε το συγκεκριμένο πρόγραμμα, δηλ. Καλού Χωριού Μεραμβέλλου, Μονής Φανερωμένης, Παχείας Άμμου, Μοναστηρακίου, Βασιλικής, Καβουσίου, Πάνω Χωριού, Κάτω Χωριού, Επισκοπής και Αγίου Ιωάννου. Ήταν μία επίπονη αλλά σημαντική εργασία για την προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού, που υλοποίησε το Κέντρο Πολιτιστικής και Κοινωνικής Μέριμνας της Ιεράς Μητροπόλεως Ιεραπότνης και Σητείας.

Ακόμα, κάθε χρόνο αφιερώνουμε το ημερολόγιο τσέπης της Ιεράς Μητροπόλεώς μας στην ιστορία και τα αρχιτεκτονικά στοιχεία ορισμένων σημαντικών μνημείων των Ενοριών του τόπου μας, γεγονός που συμβάλλει στη γνωριμία με αυτά. Διότι, δυστυχώς, πολλές φορές και εμείς οι ντόπιοι έχουμε άγνοια.

Επίσης, με την έντυπη πολύγλωσση έκδοση με τίτλο «Χριστιανικά Μνημεία Κρήτης» και «Θρησκευτικές διαδρομές Εκκλησίας Κρήτης» που υλοποιήθηκε από τη Μ.Κ.Ο. «ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ» της Εκκλησίας Κρήτης αλλά και τη νέα δικτυακή Πύλη «Ορθόδοξη Κρήτη» (orthodoxcrete.com), τα οποία χρηματοδοτήθηκαν από την Περιφέρεια Κρήτης και το Πρόγραμμα «Πράσινη-Ανάπτυξη», προβάλλεται ο πλούτος

των χριστιανικών και εκκλησιαστικών μνημείων όλων των Εκκλησιαστικών Επαρχιών της Μεγαλονήσου και μαρτυρείται η εκκλησιαστική ταυτότητα της Εκκλησίας Κρήτης.

Ιδιαίτερα συμβάλλουν στην προβολή του θρησκευτικού πολιτισμού και του πολιτισμικού πλούτου της Μεγαλονήσου και βέβαια και της Μητροπολιτικής περιφέρειάς μας. Οι ξένοι επισκέπτες της Κρήτης μπορούν, μέσα από τα παραπάνω έντυπα αλλά κυρίως μέσω του διαδικτύου με πλούσιο φωτογραφικό υλικό, να γνωρίσουν τον μακρόχρονο θρησκευτικό πολιτισμό της, σημαντικά χριστιανικά λατρευτικά μνημεία, τόσο της κρητικής υπαίθρου όσο και των αστικών κέντρων και να ακολουθήσουν θρησκευτικές διαδρομές του νησιού, ανά Ιερά Μητρόπολη της Κρήτης.

-Ποιοί θεωρείτε ότι είναι οι κρίσιμοι παράγοντες για την περαιτέρω ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ιεράπετρα; (π.χ. συντήρηση θρησκευτικών μνημείων, ένταξη σε προγράμματα χρηματοδότησης, δικτύωση - συνεργασίες με φορείς και επιχειρήσεις, βελτίωση γενικότερων υποδομών, μεγαλύτερη-στοχευμένη προβολή, δημιουργία τουριστικών πακέτων θρησκευτικού περιεχομένου, πραγματοποίηση ερευνών-μελετών, κλπ).

-Στην Κρήτη και ειδικά στην Ιερά Μητρόπολή μας διασώζεται μεγάλος αριθμός εκκλησιαστικών μνημείων και βυζαντινών τοιχογραφημένων εκκλησιών που μπορούν να προσελκύσουν περισσότερους επισκέπτες στον τόπο μας, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να δουν και πολλά άλλα σημαντικά αξιοθέατα, όπως το Ενετικό φρούριο του Καλέ, την οικία που διέμεινε ο Μέγας Ναπολέων όταν ήλθε στην Ιεράπετρα, τη νήσο Χρυσή με τις όμορφες και με λευκή άμμο και κέδρους παραλίες, το δάσος του Σελακάνου και της Θρυπτής, τα παραδοσιακά χωριά μας κ.α. Γι' αυτό προτείνουμε τη δημιουργία ενός δικτύου αρχαιολογικών, θρησκευτικών, πολιτιστικών πάρκων και πολιτιστικών διαδρομών διασύνδεσης των μοναστηριών και των παλαιών ναών, με τη συνεργασία της αρχαιολογικής υπηρεσίας, της τοπικής αυτοδιοίκησης και των κατοίκων επιχειρηματιών.

Ενδεικτικά αναφέρουμε τη δυνατότητα διασύνδεσης με τα αντίστοιχα εκκλησιαστικά μνημεία που βρίσκονται πάνω ή πολύ κοντά στις διαδρομές Σελάκανο-Πρίνα, Πρίνα-Μεσσελέροι-Μονή Βρυωμένης, Μονή Βρυωμένης-Βασιλική, Βασιλική-Θρυπτή, Θρυπτή-Καβούσι, Θρυπτή-Ορεινό, που είναι διαδρομές του μονοπατιού 4, το οποίο περνάει από τοπία μοναδικής ομορφιάς, όπως το δάσος του Σελάκανου και διασχίζει τις ορεινές περιοχές της Ιεράπετρας.

Σημαντικός παράγοντας για την περαιτέρω ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή του Δήμου Ιεράπετρας είναι η βελτίωση των υποδομών του οδικού δικτύου, εθνικού και επαρχιακού, και των υπόλοιπων υφισταμένων δομών (π.χ. Νοσοκομείο). Ακόμα, η συνεργασία και δικτύωση με τους τοπικούς φορείς και τις επιχειρήσεις που ασχολούνται με τον Τουρισμό, ώστε από κοινού με την τοπική κοινωνία να αναδείξουμε με κατάλληλη ενημέρωση τους προσκυνηματικούς χώρους και τη μείζονα σημασία που έχει ο θρησκευτικός τουρισμός στην τουριστική ανάπτυξη της Ιεράπετρας.

Επίσης, θεωρούμε ότι σημαντικά θα βοηθήσει η δημιουργία τουριστικών πακέτων θρησκευτικού περιεχομένου που θα αφορά συνολικά όλη την Κρήτη. Σημαντική είναι η κατάρτιση ενός στρατηγικού σχεδίου για τον προσκυνηματικό τουρισμό και τον προγραμματισμό δράσεων με την συνεργασία και συμμετοχή του Ε.Ο.Τ. σε θέματα προώθησης και προβολής, την καταγραφή των προσκυνηματικών μνημείων με προδιαγραφές και τη συγκέντρωση του σχετικού υλικού, τον καθορισμό των αγορών-στόχων του εξωτερικού και τη στοχευμένη προώθηση και προβολή στις αγορές αυτές, καθώς και την υλοποίηση σειράς ενεργειών για την ανάπτυξη και προβολή των προσκυνηματικών περιηγήσεων. Εδώ, οφείλουμε να επισημάνουμε τη συστηματική προσπάθεια που καταβάλλει προς την κατεύθυνση αυτή η αρμόδια Συνοδική Επιτροπή επί του Θρησκευτικού Τουρισμού της Εκκλησίας Κρήτης, υπό την Προεδρία του Σεβ. Μητροπολίτου Πέτρας και Χερρονήσου κ. Γερασίμου, στην οποία συμμετέχουν εκπρόσωποι της Ιεράς Αρχιεπισκοπής και όλων των Ι. Μητροπόλεων της Μεγαλονήσου.

-Σεβασμιώτατε, θέλετε να προσθέσετε κάτι άλλο;

-Ναι, ως κατακλείδα της συνομιλίας μας, θέλουμε να υπογραμμίσουμε ότι ο θρησκευτικός και προσκυνηματικός τουρισμός θα τονώσουν το συνολικότερο τουριστικό προϊόν της Κρήτης, το οποίο μαζί με τον Πρωτογενή Τομέα αποτελούν τους δύο πυλώνες ανάπτυξης του τόπου μας. Άλλωστε, όλη η Κρήτη αποτελεί έναν τόπο στον οποίο μπορεί να αναπτυχθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού και ιδιαιτέρως ο θρησκευτικός τουρισμός. Η προαγωγή και η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού είναι σημαντικός παράγοντας, όχι μόνο για τους Ορθόδοξους λαούς, όπως π.χ. τους Ρώσους, που όταν επισκέπτονται την αποστολοβάδιστη πατρίδα μας, η οποία έχει μια αδιάκοπη Χριστιανική ιστορία ηλικίας περίπου 2.000 ετών, και αισθάνονται ότι

βρίσκονται την κοιτίδα του χριστιανισμού, αλλά και για τους ετεροδόξους και τους αλλοθρήσκους.

Ειδικότερα, οι ξένοι επισκέπτες μένουν έκθαμβοι αντικρίζοντας τα εκκλησιαστικά μνημεία της Ιεράπετρας, τα ιστορικά μοναστήρια της, τις βυζαντινές κατάγραφες εκκλησίες, τα ασκηταριά, τις αγιογραφίες, τα περίτεχνα ξυλόγλυπτα τέμπλα και τα λιθόγλυπτα, που εκφράζουν την ανά τους αιώνες ευσέβεια και την πολιτιστική κληρονομιά των προγόνων μας. Μέσα στη μυστηριακή ατμόσφαιρα και την κατάνυξη που δημιουργούν οι εικόνες της βυζαντινής αγιογραφίας και η ψαλμωδία, αλλά και η φιλοξενία στα πανηγύρια, όπου άνθρωποι από κάθε μέρος της γης γίνονται δεκτοί σαν φίλοι, γαληνεύει η ψυχή και ηρεμεί το πνεύμα των επισκεπτών.

Ο σημερινός άνθρωπος, κουρασμένος από τις καταθλιπτικές συνθήκες της καθημερινής ζωής του, ερχόμενος στην Νοτιοανατολική Κρήτη, σ' ένα τόπο με ξεχωριστή φυσιογνωμία και ταυτότητα, με φιλόξενους, εγκάρδιους και ευγενικούς ανθρώπους, μπορεί να βρει ζεστασιά και ανθρώπινη επικοινωνία, αλλά και να λάβει απαντήσεις σε προσωπικά ερωτήματα, υπαρξιακά και μεταφυσικά. Η γνωριμία με τα θρησκευτικά μνημεία και τις ιερές μνήμες, αλλά και η βαθιά αίσθηση που αυτά μεταδίδουν, συνδέεται με την αναζήτηση ενός πνευματικού τρόπου ζωής, βασισμένου στις αυθεντικές παραδοσιακές αξίες. Γι' αυτό και τα εκκλησιαστικά μνημεία αυτού του τόπου δεν αποτελούν απλά μουσειακά στοιχεία ή άψυχους μεταδότες ιστορικών πληροφοριών. Εκφράζουν τη διαχρονική ελληνορθόδοξη παράδοση του τόπου μας και ως εκ τούτου μπορούν και στις ημέρες μας να εμπνέουν και να νοηματοδοτούν τη ζωή του επισκέπτη τους. Τη γοητεία που ασκούν τα μνημεία της πίστεως και η μακραίωνη εκκλησιαστική παράδοσή μας τονίζεται ακόμα περισσότερο από τα γεμάτα εναλλαγές και απaráμιλλης φυσικής ομορφιάς τοπία της κρητικής υπαίθρου που τα περιβάλλουν.

Τέλος, οφείλουμε να σας συγχαρούμε για την παρούσα έρευνά σας, που διεξάγεται στο πλαίσιο της πτυχιακής σας εργασίας στο Τμήμα Εμπορίας & Διαφήμισης του Τ.Ε.Ι. Κρήτης με τίτλο «Προοπτικές ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού στο Δήμο Ιεράπετρας» υπό την καθοδήγηση του επιβλέποντος καθηγητή κ. Νικολάου Τριχά και να σας προαγγείλουμε ότι το Αγροτικό Κέντρο Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας Κρήτης (B.I.C. of Crete), αξιοποιώντας τις δυνατότητες της σύγχρονης τεχνολογίας ετοιμάζει μία καινοτόμο πρόταση για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Ιεράπετρα, με έμφαση στο θρησκευτικό και όχι μόνο τουρισμό.